

# ELS FRAMENORS CAPUTXINS I LES CLARISSES-CAPUTXINES A LA CIUTAT DE GIRONA

FRA VALENTÍ SERRA DE MANRESA

ARXIVER DELS CAPUTXINS

## Resum

Establerts els caputxins l'any 1581 a "les Pedreres" en el convent dit de "Les Ermites", ampliaren llur presència a Girona l'any 1624 amb el nou convent de "Corpus Christi" situat a prop del Mercadal. Ran dels estralls de la Guerra de Successió que afectaren la ciutat de Girona, que fou assetjada, els caputxins sojornaren temporalment a la Torre Gironella i, l'any 1732, inauguraren el convent de Sant Antoni, a intramurs, al carrer de la Força, on hi romangueren fins a l'exclaustració de 1835. Les caputxines, arribades a la ciutat el 1609 s'establiren al "Rec de Galligants" i, després d'unes inundacions fluvials, inauguraren l'any 1618 l'actual convent al carrer del Llop, on adaptaren els espais conventuals en els famosos "Banyes Àrabs".

## Paraules clau

Francesc d'Assís, frares i monges, caputxins, monestirs gironins.

## Abstract

*Established the Capuchins in 1581 in "Les Pedreres" in the convent said "The Hermitages", extended their presence in Girona in the year 1624 with the new convent named "Corpus Christi", located near "El Mercadal". Because of the Spanish Succession War ravages, that profoundly affected the city of Girona, which was besieged, capuchin monks temporarily lived by the Gironella tower, and later, in 1732, established in the convent of San Antonio, inside de walls of Girona, in the street of "La Força", where they remained until the Secularization of 1835. The Capuchin nuns, arrived in the city in 1609, established by the river "Rec de Galligants" and, after river floods, inaugurated in the year 1618 the current convent in the street of the Wolf, where they adapted the famous "Arab Baths" to the monastic offices.*

## Key words

*Francis of Assisi, monks, nuns, Girona monasteries capuchin.*

## 1. APARTAT INTRODUCTORI

Els frares caputxins som una família religiosa fruit d'una reforma efectuada a l'interior de l'Orde franciscà iniciada a Itàlia l'any 1525, i que el 1528 va rebre l'aprovació pontificia.<sup>1</sup> Al cap de cinquanta anys, malgrat les prohibicions que aquests frares tenien d'expansionar-se més enllà de la península italiana, s'aconseguí una primera fundació a la Península Ibèrica. Fou a Barcelona<sup>2</sup> i gràcies a les gestions realitzades pel Consell de Cent barceloní, fent cas omís a l'explícita prohibició del rei Felip II de no admetre als seus territoris noves reformes franciscanes.<sup>3</sup>

Des de la primera fundació hispana a Santa Eulàlia de Sarrià, l'any 1578, a l'exclaustració de 1835, tres factors complementaris es conjugaren i determinaren la vida dels framenors caputxins catalans. En primer lloc un fort idealisme, el de la "bella e santa riforma";<sup>4</sup> un ideal que es concretava en l'espiritualitat i la pobresa radical i, per altra part, es caracteritzava per un exigent ascetisme personal i comunitari a través d'una estricta observança regular<sup>5</sup>, que determinava tots els aspectes de la vida "ad intra" dels caputxins a l'interior dels recintes conventuals. També cal afegir-hi el zel apostòlic que, al

<sup>1</sup> Vegeu l'edició crítica del text de la butlla *Religionis zelus* del Papa Climent VII, publicada per I. AGUDO, "Bulla *Religionis Zelus*. Textus emendatus", *Collectanea Franciscana* 48 (1978) pàg. 243-248. Les principals sigles emprades al llarg de l'article es corresponen a: ACA (: Arxiu de la Corona d'Aragó); ACCGir (: Arxiu Conventual de les Caputxines de Girona); ADB (: Arxiu diocesà de Barcelona); ADG (: Arxiu Diocesà de Girona); AGRoma (: Arxiu General dels Caputxins); AMGi (: Arxiu Municipal de Girona); AHG (: Arxiu Històric Provincial de Girona); APCC (: Arxiu Provincial dels Caputxins de Catalunya); APost (: Arxiu de la Postulació General dels Caputxins); BHC (: Biblioteca Hispano-Caputxina).

<sup>2</sup> Cf. DE RUBÍ, Basili: *De quadam peregrina narratione circa originem et fundationem provinciae capuccinorum Cataloniae (1576-1578)*, «*Collectanea Franciscana*» 9 (1939) pàg. 359-382 i 521-540.

<sup>3</sup> Cf. SERRA DE MANRESA, V.: *El rey Felipe II y los franciscanos observantes, contrarios a la implantación y expansión hispana de la reforma franciscano-capuchina*, «*Estudios Franciscanos*» 112 (2011), pàg. 207-230.

<sup>4</sup> Amb aquests termes s'indica l'ideal que marcà les primeres generacions de la reforma caputxina. Sobre aquest ideal, vegeu DE POBLADURA, Melchor: *La Bella e Santa Riforma dei Frati Minori Cappucini*, Roma, 1963.

<sup>5</sup> Aquesta vida d'observança la trobem molt ben formulada en el text de les Constitucions dels framenors caputxins de l'any 1643 que vigiren fins a l'any 1909. Semblantment, aquesta *forma vitae* també s'expressa en els "cerimonials" o costumaris dels caputxins catalans. Vegeu a la BHC, *Constitutiones Ordinis Fratrum Minorum Capuccinorum saeculorum decursus promulgatae*. Vol. I, *Constitutiones Antiquae (1529-1643)*. *Editio Anastatica*, Roma, 1980; DE BARCELONA, Atanasi: *Espejo Ceremonial Seráfico para instrucción de la juventud de Menores Capuchinos de N. S. P. S. Francisco, de la Santa Provincia de Cataluña*, Barcelona, 1716. És particularment interessant, per les dades inèdites que aporta per al coneixement de la vida quotidiana dels caputxins, el text del manuscrit conservat a l'APCC, *Disciplina o Ensenyansa Regular dels Caputxins*, s. d.

llarg dels segles XVII i XVIII s'anà perfilant en l'acció ministerial i missionera, centrada prioritàriament en la predicació popular, les missions estrangeres a Trinitat i Guaiana, l'audició de confessions als seglars<sup>6</sup> i, també, en abnegats serveis de caritat a favor dels estaments populars i més pobres, especialment en temps d'estralls, pestes i guerres;<sup>7</sup> unes situacions apostòliques que van contribuir a donar fesomia pròpia a la vida pastoral dels caputxins catalans, portes enfora de llurs convents. Aquestes atencions pastorals al poble en situacions extremes de crisi expliquen, en bona part, l'acceptació que, ben aviat, gaudí la reforma caputxina arreu d'Europa, car els que llavors la poblaven copsaren el fort atractiu espiritual que suscitava la vida i santedat d'aquells religiosos franciscans reformats.<sup>8</sup>

Arribats a Catalunya l'any 1578, si ens situem a mitjans de l'any 1582, els caputxins catalans ja havien edificat dotze convents: Santa Eulàlia de Sarrià i Montcalvari a Barcelona, les Ermites de Girona, Manresa, Solsona, Sant Boi, Sant Celoni, Valls, Vilafranca del Penedès, Blanes, Perpinyà i Ceret i, per aquest motiu, la casa general de Roma els erigia ja en Província. Des d'aquell moment, els caputxins catalans ja començaren a celebrar capítols provincials. L'any 1596, durant el Capítol General celebrat a Roma el mes de maig, a les taules capitulars ja hi figura el nom Catalunya com a Província de l'Orde i, alhora, ofereix una primera estadística del personal: un total de 206 religi-

<sup>6</sup> Un excel·lent estudi sobre la primitiva predicació dels frares caputxins fou aportat per STANISLAO DA CAMPAGNOLA: *L'esercizio della predicazione presso i Cappuccini nel loro primo secolo di esperienza*, Roma 1989. Sobre el *modus concionandi* propi dels caputxins catalans, vegeu SERRA DE MANRESA, V.: *La predicació dels framenors caputxins des de l'arribada a Catalunya al Concili Vaticà II (1578-1965)*, Barcelona, 2012; Id., *Misiones parroquiales y predicación capuchina*, «Memoria Ecclesiae» IX (1996) pàg. 477-488. Pel que fa a l'evolució de la pràctica del ministeri de la confessió entre els caputxins, vegeu SANTARELLI, G.: *Il ministero delle confessioni nelle fonti e nella evoluzione nell'Ordine Cappuccino*, Roma, 1989.

<sup>7</sup> A propòsit de l'acció dels caputxins catalans a favor dels contagiats de la pesta, vegeu a l'AGRoma, AD-45, *Catalogo de' religiosi cappuccini che assistero agli infermi colpiti dalla pestilenza dal principio dell'Ordine fino all'anno 1776*. A tall de complement, vegeu a la BHC, «Analecta OFM», Cap. I (1884) pàg. 376-378: *Hispani Capuccini charitate insignes erga pestiferos*; SERRA DE MANRESA, V.: *Un cas d'institucionalització del servei assistencial dels empestats de la dissetena centúria, protagonitzat pels caputxins de Catalunya*, «Pedralbes» 13, (1993), pàg. 185-190.

<sup>8</sup> Aquesta bona acceptació dels frares caputxins la trobem molt ben analitzada per CRISCUOLO, V.: *Le Fondazioni dei Conventi Cappuccini nel '500*, Roma, 1990, pàg. 26-27: "E'indutabile la generale stima del clero e degli ordinari diocesani e la grande accettazione e benevolenza popolare: il tutto è saldamente fondato sui valori fondamentali incarnati plasticamente nella loro santa vita, ispirata a impegno religioso, semplicità, disponibilità apostòlica e povertà. E'la loro condotta austera e l'innegabile ammirazione per il loro buon esempio a giustificare ovunque le numerose richieste della loro presenza".

osos. Aquests religiosos (sense comptar la dotzena de novicis que llavors hi havia) estaven distribuïts en vint convents: Sarrià (1578), noviciat i primera fundació, és a dir, el protoconvent; Montcalvari (1578) a extramurs de Barcelona, Casa Provincial; Valls (1579); Sant Boi de Llobregat i Perpinyà (1580); Girona i Ceret (1581); Manresa, Solsona, Vilafranca del Penedès, Sant Celoni i Blanes (1582); Banyoles (1583); Granollers, Figueres i Prada del Conflent (1584); Tuïr, Vinçà i Tarragona (1589) i Elna (1590).<sup>9</sup> L'any 1598 es fundà un convent a la ciutat de Lleida, dos anys després d'aquesta primera estadística de la Província dels caputxins catalans suara al·ludida.

Encara no havien passat deu anys de l'erecció de la Província caputxina de Catalunya que, l'any 1603, els frares catalans acolliren la visita pastoral de Sant Llorenç de Bríndisi, llavors ministre general de l'Orde,<sup>10</sup> el qual ordenà suprimir els darrers reductes de la vida eremítica que encara es mantenia en alguns convents de Catalunya: al Desert de Sarrià, a Valls i, també, a Les Ermites de Girona. En aquestes ermites els frares que ho desitjaven podien aprofundir en la solitud i el silenci, amb una vida més contemplativa, desenvolupada a redós de les ermites que hi havia edificades a propòsit dins del recinte de l'horta dels convents suara esmentats. Fra Llorenç de Bríndisi donà un seguit de disposicions a fi d'instaurar a Catalunya la conventualitat, tot abolint el text pre-tridentí de les primeres constitucions caputxines d'Albacina que, en l'edició de 1552, eren encara practicades pels caputxins fundadors de les primeres cases de Catalunya. Allí hi havia prescripcions per a regular la vida eremítica; per exemple, l'article 42 diu que, a les hortes dels convents, s'hi construeixin unes ermites, on els religiosos que s'hi sentin cridats, puguin practicar-hi la vida eremítica.

L'any 1607, quatre anys després d'aquesta visita pastoral de Llorenç de Bríndisi a Catalunya, els convents del territori del Regne de València foren desmembrats de Catalunya i erigits en Província autònoma i, semblantment, el 1609, es féu amb els d'Aragó. El 1607 els caputxins de Catalunya elegiren

<sup>9</sup> Sobre les fundacions de convents en aquesta època, vegeu DE RUBÍ, Basili: *Un segle de vida caputxina a Catalunya*, «Noves construccions», Barcelona 1978, pàg. 435-450.

<sup>10</sup> A propòsit d'aquesta visita pastoral efectuada per Sant Llorenç de Bríndisi, vegeu DE PALMA DE MALLORCA, Andreu: *Palá de Torroella y el recuerdo de San Lorenzo*, Barcelona, 1948; DE RUBÍ, Basili: *San Lorenzo de Brindis en el Capítulo Provincial de Barcelona de 1603*, «Estudios Franciscanos», 61, (1960), pàg. 343-348.

com a ministre provincial fra Damas de Castellar.<sup>11</sup> Fou el primer provincial català ja que els fundadors eren castellans procedents de Nàpols. Damas de Castellar maldà per donar a la Província de caputxins un tarannà de catalanitat i, alhora, executà les disposicions que Llorenç de Bríndisi dictà en ocasió de la visita efectuada als convents de Catalunya. A partir del provincialat del P. Damas s'impulsaren noves fundacions que, d'una manera intermitent, es succeïren justament fins a l'any 1700. Es començà, doncs, per la fundació de Cervera (1606) i Vic (1607); Igualada i Tortosa (1609); Mataró (1610); Arenys de Mar (1618); Santa Madrona (a dalt de Montjuïc a Barcelona, el 1619); Olot i Tremp (1627) i, més tardanament, Vilanova de Cubelles (1644); Ciutat de Mallorca (1672); Martorell (1687); i a Calella-Pineda, el convent de "Dues Viles", l'any 1700, la darrera fundació d'abans de l'exclaustració.

## 2. ELS FRAMENORS CAPUTXINS A LA CIUTAT DE GIRONA

Després d'aquesta breu introducció de caràcter general passaré ara a tractar sobre la presència dels framenors caputxins a la ciutat de Girona. En el ja llunyà 1978, el pare Basili de Rubí (†1986), en estudiar el primer segle de vida caputxina a Catalunya, oferí una síntesi documentada sobre els caputxins a Girona i, alhora, posà en relleu que aquesta ciutat fou una de les primeres de Catalunya a demanar religiosos caputxins.<sup>12</sup> És, doncs, per aquest motiu que en aquesta ponència només oferiré una visió de síntesi per centrar-me, després, una mica més detingudament en la fundació de les monges caputxines; religioses de vida contemplativa encara presents a la ciutat, però amb una història poc coneguda.

La implantació dels frares caputxins a la ciutat de Girona data de l'any 1581. La primera presència se situà a l'indret conegut com "les Pedreres", on els frares hi establiren un convent-eremitori, dedicat a la Mare de Déu de la Gràcia, conegut, popularment, com "les Ermites". Aquest convent, situat a

<sup>11</sup> Fra Damas de Castellar del Vallès, al llarg del divuit anys (1607-1625), ja fos com a ministre provincial, ja fos com a definidor o conseller, fou el principal animador de la vida caputxina a Catalunya. Com a Provincial acceptà noves fundacions, però el seu objectiu principal fou executar les disposicions donades per Sant Llorenç de Bríndisi (que havia ordenat desfer els eremitoris i transformar-los en edificis conventuals de més solidesa i capacitat a fi de fomentar-hi la vida conventual). Vegeu l'estudi de DE RUBÍ, Basili: *Un segle de vida caputxina...* pàg. 292-308.

<sup>12</sup> Cf. DE RUBÍ, Basili: *Un segle de vida caputxina...* pàg. 81-83.

extramurs de la ciutat fou enderrocat l'any 1707 en ocasió del setge que sofrí Girona durant la Guerra de Successió.

Si ens remuntem a l'any fundacional, el 1581, el caputxí Arcàngel d'Alarcón de Tordesillas, acompanyat del seu secretari Francesc de Baeza, es féu present a Girona per tal de veure els terrenys que, amb el permís del capítol catedralici, els oferia el canonge Baldiri Galí. Es tractava de l'ermita de la Mare de Déu de Gràcia, dita de les Pedreres o de les Enderrocades, situada al cim de Puigalguer. El dia 9 d'abril de 1581 des de la casa del cabiscol major, el xantre Baldiri Galí, sortí una processó de clergues i fidels per tal d'acompanyar els dos caputxins suara esmentats a plantar la creu fundacional davant de l'ermita de Gràcia. Pocs dies després hi fou destinat el pare Mateu de Guadix, com a guardià i superior, i quatre religiosos més, que hi bastiren algunes ermites; d'ací que popularment s'anomenés convent de la Mare de Déu "de les Ermites". Els frares, d'acord amb la primitiva tradició dels caputxins, hi practicaren vida eremítica.

El capítol provincial celebrat l'any 1586 disposà ampliar la capacitat de la capella d'aquest convent i, també, afegir algunes celles més, fins a dotze. Devia caldre perquè, segons les paraules del primer cronista dels caputxins catalans, pare Miquel de Valladolid, una volta acabades les obres d'ampliació de la capella l'any 1587, al convent gironí hi havia encara una capella "harto pequeña con todo y haberse alargado un poco" (Lib I, pàg. 164)

L'any 1624 els caputxins edificaren també un segon convent que situaren en el pla del Mercadal, molt més a prop de la ciutat de Girona i que titularen convent de "Corpus Christi". Fou un edifici conventual que s'hagué d'abandonar definitivament l'any 1665 com a conseqüència dels efectes de la pesta en el barri del Mercadal, i els caputxins es veieren forçats a retornar al convent de les Ermites. Trobem que l'any 1616 el ministre provincial dels caputxins, Damas de Castellar, en un memorial que adreçà al ministre general Pau de Cesena a propòsit del convent gironí de "les Ermites", li manifestava que "se intentaba mudar lo por estar demasiado lejos de la ciudad, en secano, maltrecho y si se han realizado en él algunas reformas ha sido para dejarlo peor".<sup>13</sup> En efecte, la migradesa de l'edifici conventual i la distància a la ciutat era favorable per a la vida eremítica, però molt inconvenient per als religi-

<sup>13</sup> AGRoma, G 40 (Catalonia) Sect. XIV, *Relación al padre general y a su definitorio sobre el legado de doña Jerónima Colom* (Barcelona, 29 desembre 1612), f. 1 i ss.

osos en cas de malaltia. Els caputxins volien situar-se a prop del portal de Sant Cristòfol, relativament a prop de la catedral, però finalment trobaren uns terrenys en el pla del Mercadal, on el febrer de l'any 1624 col·locaren la primera pedra del convent anomenat de "Corpus Christi", situat molt a prop de l'hospital de Santa Caterina. El canonge Adroer finançà la construcció de l'església conventual i, com que era molt devot de l'eucaristia, el convent es denominà de "Corpus Christi". La construcció del convent fou força lenta i àdhuc el 5 d'octubre de l'any 1627 el ministre provincial dels caputxins, fra Joan de Barcelona, disposà d'enderrocar part del convent de "les Ermites" i destinar els diners a la construcció del convent de "Corpus Christi". Aquest, finalment, fou inaugurat el 18 de juny de 1628 amb un solemne trasllat del Santíssim Sagrament des de les ermites de Puigalguer al nou convent, passant pel carrer Ciutadans i per la plaça del Vi. El convent de les Ermites, però, no fou abandonat del tot per mor de la gran devoció dels gironins a la Mare de Déu de Gràcia. Tot i la reducció de l'espai conventual, el convent de les Ermites quedà com a sufragani del de Corpus Christi. L'any 1634 el capítol provincial retornà la personalitat jurídica al convent de les Ermites, on hi sojornaren una dotzena de religiosos fins a l'any 1665, quan el convent s'abandonà definitivament, car Girona acabava de patir el setge dels francesos ran de la guerra de Separació, unes pestes i nombrosos aiguats.

Acabada la Guerra de Successió, i perdut definitivament el convent de "les Ermites", els frares caputxins l'any 1732 edificaren un nou convent dins de la ciutat, en el carrer de la Força, damunt de l'antiga muralla; un convent plenament inserit en la vida urbana i que els frares dedicaren a sant Antoni de Pàdua<sup>14</sup>. Mentre edificaven aquest convent els frares sojornaven des de l'any 1711 en uns terrenys del camí de Sant Daniel, a prop de la Torre Gironella, però els frares no obtingueren permís per edificar en aquell indret un convent ja que l'edifici hauria interferit la defensa militar de la ciutat. Per això, l'any 1731 els caputxins, ajudats pel bisbe de Girona, Baltasar Bastero, van aconseguir que els fos cedida la Casa Xammar, situada entre els carrers Vern i Albareda, per fundar-hi convent. Però van tenir l'oposició dels mercedaris i carmelites descalços i els frares caputxins van haver d'optar per fundar el convent a la Casa

<sup>14</sup> Les vicissituds històriques d'aquest edifici conventual bastit dins de la ciutat de Girona foren estudiades ara fa cinquanta anys pel pare BASILI DE RUBÍ, *Los capuchinos en Gerona. El convento de San Antonio, 1732-1835*, «Anales del Instituto de Estudios Gerundenses» XVIII (1966-1967), pàg. 5-48.

Desbach, propietat dels marquesos de Cartellà. Aquesta casa estava situada a la part alta de l'antic carrer de Sant Llorenç, avui de la Força, molt a prop de la catedral. Ho aconseguiren gràcies a les gestions i a l'ajut econòmic del canonge Pontich, bon amic dels caputxins. Inicialment el capítol de canonges de la catedral de Girona s'hi oposà fins que, per indicació del bisbe Baltasar Bastero, n'autoritzaren la fundació el 10 de juny de 1732. El rei Felip V donà el vist-i-plau a l'establiment dels caputxins a la Casa Cartellà el dia 29 de desembre de 1732, i el 5 de juny de 1733 el bisbe de Girona autoritzà al pare Bernardí de Verdú, guardià dels caputxins, a plantar la creu fundacional a la Casa Cartellà. Però foren moltes les dificultats que hagueren de superar els caputxins per establir-se intramurs de la ciutat de Girona ja que es tractava d'un edifici situat massa a prop de les possessions del capítol de canonges. Finalment, el dia 27 de desembre de 1734 els frares podien abandonar la Torre Gironella i traslladar-se a la Casa Cartellà on, el dia 2 de gener de 1735, el canonge Rosselló beneïa la nova església conventual dels caputxins de Girona, situada en un dels estables que fou habilitat com a capella.

Amb la polèmica llei del cadastre del maig de 1748 i octubre de 1749 del marquès de l'Ensenada, als caputxins els plantejaren abandonar la Casa Cartellà i edificar un nou convent a Montilivi, però el 20 de juliol de 1753 els frares escriviren a l'ajuntament que renunciaven a bastir un nou convent a Montilivi i que restarien al convent de Sant Antoni, al carrer de Sant Llorenç, ara carrer de la Força. El nou bisbe de Girona, Llorenç Taranco, regradia el pare guardià del convent de Girona, fra Leopold de Barcelona, ja que si els caputxins haguessin sortit de la ciutat, això hauria afectat notablement la vida pastoral de les parròquies gironines. El bisbe defensa "los feligreses que habitaban extramuros, en la confianza de que los días festivos podrían oír misa en la iglesia de los capuchinos en cualquier hora de la mañana, las parroquias quedarían vacías sin que ninguno se acercara a oír la doctrina cristiana y demás obligaciones parroquiales."<sup>15</sup>

L'any 1753 els frares van començar a remodelar la Casa Cartellà, però amb moltes dificultats de caràcter tècnic per mor dels notables desnivells de terreny entre el carrer de la Força i el de les Ballesteries. Les obres acabaren definitivament durant el provincialat del pare Josep Francesc de Barcelona, els anys 1770-1774.

<sup>15</sup> Text citat per BASILI DE RUBÍ, *Los capuchinos en Gerona. El convento de San Antonio*, «Anales del Instituto de Estudios Gerundenses» XVIII (1966-1967) pàg. 26-27.



La biblioteca conventual dels caputxins de Girona, situada en el nou convent de Sant Antoni de Pàdua, a intramurs de la ciutat, fou especialment elogiada pel cèlebre historiador Jaime Villanueva<sup>16</sup>. Aquesta biblioteca, malaguanyadament, fou espoliada per l'ocupació napoleònica l'any 1809 i per les exclaustracions de 1820 i de 1835, i es perderen llibres i manuscrits molt valuosos com ara "el *Liber scintillarum* del venerable Beda, del segle XIII; *De musica cantuali, instrumentali et coelesti*, de Miquel Castellani, monjo de Toulouse, que segueix l'*Ars pulsandi instrumenta*, de Fulan Mauro, rei moro de Granada".<sup>17</sup> Tots aquests havien format part de la biblioteca del convent dels caputxins de Girona, tal com ho assenyala el pare Basili de Rubí.<sup>18</sup> Tanmateix, alguns llibres i manuscrits anaren a parar a mans privades,<sup>19</sup> com ara el tractat inèdit de cuina i horticultura que escriví l'any 1787 fra Sever d'Olot (†1802), cercador o almoiner dels caputxins de Girona; el llibre forma part de la Biblioteca del Convent del Castell de Peralada.<sup>20</sup>

L'any 1809 el convent de Sant Antoni del carrer de la Força s'hagué d'abandonar per mor de l'ocupació napoleònica i fou molt malmès per les bombes i s'ensorrà una part de l'edifici. Després el convent fou recuperat, i l'any 1816 es sol·licitaren els permisos al municipi per refer l'església i el convent. L'any 1820 durant el trienni liberal, la comunitat caputxina de Girona fou suprimida i agregada a la del convent d'Olot. El 1823 els caputxins retornaren al convent gironí de Sant Antoni però, finalment, van haver de deixar-lo definitivament el 2 d'agost de 1835 en ocasió de la supressió de la vida religiosa l'any 1835. Els frares s'acolliren en cases particulars i, des-

<sup>16</sup> Vegeu VILLANUEVA, J.: *Viaje Literario a las Iglesias de España* (Tomo XIV, viaje a Gerona), Madrid 1850, pàg. 174-178.

<sup>17</sup> Vegeu CORMINAS, J.: *Suplemento a las memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes*, Burgos 1849, pàg. 328: "En la librería de capuchinos de Gerona había un manuscrito De musica cantuali, instrumentali et coelesti, de musica ad dominum Davidem de Natho monachum monasterii Mansiazillis ordinis Sti. Benedicti Rutensis dioecesis provinciae Tholosanae".

<sup>18</sup> DE RUBÍ, Basili: *Un segle de vida caputxina...* pàg. 375.

<sup>19</sup> Sobre les antigues biblioteques conventuals dels franciscans caputxins, vegeu SERRA DE MANRESA, V.: *Aproximació als continguts bibliogràfics de les antigues biblioteques dels caputxins de Catalunya i Mallorca*, «Analecta Sacra Tarraconensia» 81 (2008) pàg. 81- 167; Id.: *Aportació dels framenors caputxins a la cultura catalana: des de la fundació a la Guerra Civil (1578-1936)*, Barcelona 2009, pàg. 226-227.

<sup>20</sup> BC Peralada (Reg. 25729), *Llibre compost per aprendre de dos <h>arts; és a saber, del <h>art de [h] ortolà y l'altre de aprendre de quynar o g[u]jisar (...) en lo mes de fabrè del any 1787 per mans pròpies de Fr. Sever de Olot, religiós caputxí, sent cercador en Girona*, f. 1 i ss.

prés, la majoria fugí a França i a Itàlia.<sup>21</sup> Com a conseqüència de la famosa desamortització de Mendizábal l'edifici conventual que els caputxins tenien a la Força vella de Girona acollí llargs anys el primer Institut d'ensenyament mitjà de la ciutat, des de l'any 1841-1842, i en l'actualitat és la seu de l'Arxiu i Museu d'Història de la Ciutat.

Al llarg de quatre segles de vida caputxina la ciutat de Girona ha donat nombrosos fills a l'Orde. El necrologi dels framenors caputxins de Catalunya registra 83 caputxins nascuts a la ciutat de Girona<sup>22</sup>; alguns foren religiosos de remarcable projecció pastoral, com ara el missioner fra Josep de Girona que morí el 27 de gener de 1737 a Cumaná assistint els malalts contagiats de la pesta mentre anava de camí a les missions dels caputxins catalans a la Guiana;<sup>23</sup> el pare Gaspar de Girona (†1665) que excel·lí com a predicador;<sup>24</sup> Josep de Girona, que l'any 1691 publicà una apologia vindicant l'extensió del culte litúrgic a Sant Narcís<sup>25</sup>... I finalment, cal esmentar les notables aportacions en el camp de la teologia escolàstica del pare Miquel Àngel de Girona (†1806) autor, segons Andreu de Palma de Mallorca, d'un curs inèdit de teologia bonaventuriana de l'any 1798, que l'any 1928 figurava en el catàleg de la biblioteca de Bordeus.<sup>26</sup>

Després d'aquesta ràpida visió de síntesi sobre la presència dels framenors caputxins a la ciutat de Girona, passo a oferir algunes notícies històriques sobre la fundació de les clarisses-caputxines.

<sup>21</sup> Cf. SERRA DE MANRESA, V.: *Els framenors caputxins a la Catalunya del segle XIX. Represa conventual, exclaustacions i restauració (1814-1900)*, Barcelona 1998, pàg. 199-200.

<sup>22</sup> Cf. DE RUBÍ, Basili: *Necrologi dels frares menors caputxins de la província de la Mare de Déu de Montserrat de Catalunya i Balerars (1578-1944)*, Barcelona 1945, pàg. 374-375.

<sup>23</sup> APCC, *Número de los Religiosos Misionarios [que] han muerto en las Indias desde [sic] el año de 1680*; *Ibíd.*, *Llibre dels òbits dels religiosos caputxins de ésta Provincia de Cathalunya*, ff. 174-175: "Los que moriren en la Missió de Índias ( ) Lo P. Joseph de Gerona murió día 27 de enero de 1737 assiendiendo a los apestados en la ciudad de Cumaná".

<sup>24</sup> Cf. *Estudios Franciscanos XX* (1918), pàg. 415: "Gaspar de Gerona fue celeberrimo en la predicación".

<sup>25</sup> Cf. DE GIRONA, Josep: *Satisfacción a las dificultades que se oponen a la extensión del rito y rezo concedida a San Narciso, obispo y mártir*; Por Gerónimo Palol, Gerona, 1691.

<sup>26</sup> Cf. DE LETE, M (: Andreu de Palma): *Escriptors de la Província Caputxina de la Mare de Déu de Montserrat, 1578-1900*, «Franciscalia», Barcelona 1928, pàg. 224; *Sacrae Theologiae Cursus iuxta mentem D. Bonaventurae*, Ms. 253 de la Biblioteca de Bordeaux.

### 3. EL MONESTIR DE L'ANUNCIACIÓ DE CLARISSES-CAPUTXINES A LA CIUTAT DE GIRONA

Començo ara la part més novadora de la meua ponència. Serà una mica més extensa i oferirà dades inèdites sobre el desenvolupament de la primera fundació de les caputxines a Nàpols i a Barcelona. D'entrada, però, cal tenir ben present quin era el context eclesial de la segona meitat del segle XVI, puix que afectà notablement la forma de vida i l'espiritualitat de la primera generació de monges caputxines. En efecte, al llarg del segle XVI es desenvolupà, principalment a Itàlia, una nova espiritualitat evangèlica, molt intimista, força afectiva i alhora sensiblement oberta a les necessitats i angoixes més immediates i concretes del proïsme, una espiritualitat que féu néixer els famosos "Monts de Pietat" i que, semblantment, hauria de motivar la naixença i estructuració dels hospitals d'inguaribles a les principals ciutats italianes. Aquests foren posats al servei dels més desvalguts que patien els estralls epidèmics deguts a la propagació de la malaltia de la sífilis, escampada a moltes poblacions durant les llargues i continuades guerres que assolaren l'Europa dels temps moderns. Aquesta nova espiritualitat evangèlica, adés a lludida, afectivament abocada envers Déu i el proïsme, fou ensenyada, fomentada i divulgada, prioritàriament, des d'aquests hospitals i oratoris italians. Les més importants i significatives d'aquestes entitats i associacions foren les "Compagnie del Divino Amore" fundades a Vicenza l'any 1494 sota l'impuls de Bernardí de Feltré i, encara de manera més destacada, a la ciutat de Gènova per Ettore Vernazza i, una mica més tard, a Roma (San Girolamo della Carità) i també a Nàpols. En aquesta darrera ciutat, la irradiació espiritual de la "Compagnia del Divino Amore", que l'any 1519 havia fundat Vernazza, pogué a la dama catalana Maria Llorença Llong<sup>27</sup> – vídua d'un juriconsult valencià al servei del rei Ferran el Catòlic – a implicar-se activament a favor dels malalts inguaribles<sup>28</sup> i a fundar poc després, l'any 1535, amb la col·laboració de Maria d'Ayerbe, duquesa de

<sup>27</sup> En la documentació hi sol figurar "Lonch", o bé italianitzat "Longo". Darrerament alguns escriuen "Llonc".

<sup>28</sup> Vegeu FALANGA, A.: *La Venerabile Maria Lorenza Longo. Fondatrice dell'Ospedale "Incurabili" e delle Monache Cappuccine in Napoli, 1463-1542*, Nàpols, 1973.

Termoli, el monestir de clausura de Santa Maria de Jerusalem,<sup>29</sup> del Terç Orde,<sup>30</sup> en el qual també hi ingressà Maria d'Ayerbe.<sup>31</sup>

Inicialment, les monges caputxines, sota el guiatge de la "Madre Longo", comptaren amb l'ajut espiritual del fundador dels teatins, Sant Gaietà de Thiene,<sup>32</sup> fins a l'any 1538, quan el monestir fou posat sota la direcció espiritual dels framenors caputxins,<sup>33</sup> religiosos reformats que havien arribat a Nàpols l'any 1530. Llavors, aquestes religioses napolitanes adoptaren la Regla de Santa Clara, segons les Constitucions de la reforma de Santa Coleta o Colette<sup>34</sup> que havien estat aprovades pel ministre general dels framenors (1434), i confirmades per la Santa Seu (1458), durant el pontificat de Pius II. Esdevingué així el primer monestir de clarisses-caputxines del món que, a través de les Constitucions coletines, maldà per tal de retornar eficaçment a l'exigència de la Regla de Santa Clara, a partir d'una vivència radical i absoluta de la pobresa i, alhora, estructurant la vida comunitària o fraterna amb perspectiva franciscana.<sup>35</sup>

<sup>29</sup> Vg. IRIARTE, L.: *Origine e primo sviluppo delle clarisse cappuccine*, dins «I Frati Cappuccini», Vol. IV, Perugia 1992, pàg. 1739-1743: "Il monastero napoletano di Santa Maria in Gerusalemme".

<sup>30</sup> IRIARTE, L.: *Ibid.*, Vol. IV, pàg. 1741: "Il 19 febbraio 1535 Paolo III promulgava la bolla *Debitum pastoralis officii*, in virtù della quale la fondatrice era autorizzata a costruire, presso l'Ospedale degli Incurabili, un monastero di monache del Terz'Ordine di san Francesco sotto la Regola di santa Chiara (...) Tutte saranno ammesse senza dote. Vivranno in rigorosa clausura".

<sup>31</sup> Un Breu del Papa Pau III del 24 de juny de 1536 concedia a Maria d'Ayerbe ingressar al Monestir fundat per Maria Llorença Llong. Aquest text pontifici fou editat per SAVERIO DA BRUSCIANO, dins «Collectanea Franciscana» 23 (1953) pàg. 225: "Breve di Paolo III, che concede a Maria Ajerbo di entrare nel monastero di Maria Longo. Roma, 24 giugno 1536".

<sup>32</sup> Cf. DA SORRENTO, Bonaventura: *I Conventi cappuccini della città di Napoli*, Sorrento 1889, pàg. 80: "Destinò per se e per le sue monache per Direttore, P. Spirituale e Confessore S. Gaetano Thiene, fondatore dei Chieri Regolari. Di poi per consiglio di questi surrogò i PP. Cappuccini, soggetando il suo monastero all'Istituto dei medesimi Frati Cappuccini".

<sup>33</sup> Cf. OF BRIGHTON, Cuthbert: *I Cappuccini. Un contributo alla storia della controriforma*, Faenza 1930, pàg. 133: "Fu durante il governo di Ochino che la Comunità delle Suore del Terz'Ordine di S. Francesco in Napoli, istituita da una signora spagnola Maria Longa, adottò la Regola di santa Chiara e istituì una nuova riforma di Clarisse ispirata alla vita e alle costituzioni dei Cappuccini. Le Cappuccine, come vennero poi chiamate, furono approvate da Paolo III il quale il 10 dicembre 1538 deputò i Cappuccini ad aver cura dei loro conventi in qualità di cappellani e di direttori spirituali".

<sup>34</sup> Sobre Santa Coleta, o Colette de Corbie, (1381-1447), vegeu la monografia de l'Abbé DOUILLET, *Sainte Colette. Sa vie, ses oeuvres, son culte, son influence*, Paris, 1884; RAVIER, A.: *Sainte Colette de Corbie*, Poligny, 1976.

<sup>35</sup> Sobre l'espiritualitat i forma de vida de la primera generació de caputxines, vegeu SERRA DE MANRESA, V.: *Les clarisses-caputxines: fundació i forma de vida*, «Estudios Franciscanos» 114 (2013) pàg. 163-200; *Id.*, *Retornar als orígens de Santa Clara. La primera generació de clarisses-caputxines*, «Analecta Sacra Tarraconensia», 86 (2013) pàg. 45-93.

Cal assenyalar que la majoria de monestirs de clarisses, després de la mort de Santa Clara, en comptes de seguir la Regla Primera, o "de Santa Clara", aprovada per Innocenci IV l'any 1253, adoptaren la Regla del Papa Urbà IV promulgada el 1263. Aquest text legislatiu, l'urbanista, significà una notable mitigació en l'observança absoluta de la pobresa i, alhora, un gran descens del fervor primitiu que havia caracteritzat les primeres "damianites" o "menoretetes". En efecte, a partir del segle XIV s'havia ampliat sensiblement el nombre de les clarisses, i amb aquesta creixença numèrica augmentaren també les possessions i rendes, algunes provinents de la devoció dels benefactors i protectors, i d'altres rendes originades per l'aportació dels quantiosos dots de les religioses. Amb l'ingrés de noies procedents dels estaments nobiliaris i de les cases reials, en el segon Orde franciscà es condescendí al luxe i a la comoditat, i quan convingué es féu recurs, des dels monestirs, a les dispenses pontificies. Llavors, imitant els costums establerts en els monestirs més antics de tradició benedictina, es començà a admetre senyores de la noblesa, que ingressaven al monestir acompanyades de les seves serventes per tal de prosseguir amb una vida d'autèntic luxe i senyoriu, enmig de germanes senzilles i austeres, les autèntiques "menoretetes", que s'escandalitzaven amb aquesta mena d'innovacions, tan poc d'acord amb l'esperit de Sant Francesc i Santa Clara.<sup>36</sup> No mancaren, tanmateix, normes disciplinàries destinades a acabar amb aquests abusos, però no arribaren a promoure autèntics moviments de renovació interior fins que no es consolidà la reforma suscitada per Santa Colette de Corbie (1406), i la impulsada per Maria-Llorença Llong (1538). Aquesta, tot inspirant-se en les clarisses coletines i en l'austeritat de vida dels reformats caputxins, culminà l'estructuració de l'Orde de les clarisses-caputxines.

La primera fundació de les clarisses caputxines a Espanya s'esdevingué a Barcelona el dia 26 de maig de 1599, i fou recolzada per la marquesa de Montesclaros i per la reina Margarida d'Àustria; essent també canalitzada i ajudada de manera molt eficaç pel bisbe de Barcelona Joan Dimas Loris.<sup>37</sup> La manresana Àngela Serafina Prat, fundadora del proto-monestir de Barcelona titulat de Santa Margarida la Reial, després d'un temps de formació, professà

<sup>36</sup> Ho posà en relleu la franciscanista i catalanòfila J. R. WEBSTER, *Els franciscans catalans a l'edat mitjana. Els primers menoretetes i menoretetes a la Corona d'Aragó*, Lleida, 2000, pàg. 295-331.

<sup>37</sup> Vegeu CORNET I MAS, G.: *Guía del viajero en Manresa y Cardona*, Barcelona, 1860, pàg. 105: "En dicha ciudad [de Barcelona] manifestó a su obispo, D. Juan Dimas Gloris [sic], su deseo de fundar la Orden de Monjas Capuchinas, ofreciéndose el Prelado a cooperar a ello en cuanto lo pidiese la oportunidad".

com a clarissa caputxina a mans del bisbe Alfons Coloma el dia set d'abril de 1602. El dia 12 d'agost del mateix any, en la solemnitat de Santa Clara, rebé ja com abadessa la professió de les primeres novícies,<sup>38</sup> en una cerimònia presidida pel mateix bisbe, Alfons Coloma.

La primera fundació sorgida d'aquest protomonestir de Santa Margarida la Reial de Barcelona, tingué lloc en aquesta ciutat de Girona,<sup>39</sup> a petició de Sor Àngela Margarida Serafina, que durant l'any 1608 escriví al canonge Narcís Perpinyà proposant-li la fundació d'un monestir de caputxines a Girona: "El intermediario que negoció esta Fundación con el Sr. Obispo y Gobierno gerundense fue el M. I. Sr. N[arciso] Perpiñán, Canónigo de la S. I. Catedral de Gerona, varón de conocida virtud y gran espíritu".<sup>40</sup> Tanmateix, al bisbe diocesà, Francisco Arévalo, no li semblà pas convenient, ni necessària, la fundació d'una nova comunitat religiosa a la ciutat de Girona, car li constava la forta oposició de les altres comunitats religioses envers les noves fundacions que, òbviament, sempre afectaven a les rendes i almoines dels monestirs i comunitats ja existents. Finalment, però, el bisbe Arévalo canvià de parer en veure l'entusiasme dels gironins per la fundació de les caputxines, tal com podem llegir-ho en una crònica de l'època: "El obispo, aunque persona de mucha virtud y prudencia, por algunas razones no le pareció había necesidad de capuchinas en su obispado, y así desvió la fundación; pero la Ciudad, en pleno consejo, determinó admitirla con voluntad muy entera".<sup>41</sup> Molt poc abans de morir, Sor Àngela Serafina havia encomanat al seu confés i a les monges de la seva comunitat que totes les fundacions, començant per la de Girona "se hiciesen con mucha perfección, y que no mirasen tanto las comodidades temporales de sitio y lugar, cuanto en las que irían a fundar y las que se recibirían fuesen tan cabales de espíritu que cobrase por ellas crédito la religión, y Dios fuese honrado y glorificado".<sup>42</sup>

<sup>38</sup> Victòria Fàbregas, Jerònima Roig, Isabel Astorch, Maria Ortiz, Francesca Jornet, Clemència Xerentona, Emerenciana Copons, i les llegendes Marta Bohigas (manresana, parenta d'Àngela Serafina) i Anna Ballester. Vegeu el *Sumario y dietario de todas las cosas hechas en dicho monasterio nuestro de capuchinas*, f. 134; ADB, Ordes Religiosos, IV (caputxines) s. f.

<sup>39</sup> TORRADEFLOT, I.: *Crónicas de la Orden de las Monjas Capuchinas en España*, Vol. I, Manresa 1907, pàg. 429: "En 1609 salieron de Barcelona fundadoras para Gerona, que fue el segundo de toda la Orden".

<sup>40</sup> ACGir, *Libro-Crónica de la Comunidad de Monjas Capuchinas de Gerona, desde la Fundación del Monasterio*, f. 3: "De cómo se llevó a cabo la Fundación de este Monasterio".

<sup>41</sup> Vegeu TORRADEFLOT, I.: *Crónicas de la Orden de las Monjas Capuchinas en España*. Vol. II, Manresa, 1909, pàg. 12; AMGi, *Manuale Negotiorum Communium Juratorum et Consilii Civitatis Gerundae* (anys 1605-1608).

<sup>42</sup> Citat per TORRADEFLOT, I.: *Crónicas de la Orden...* Vol. II, Manresa 1909, pàg. 10.

Del protomonestir de Barcelona en van sortir les fundacions de Girona (juny de 1609), València (octubre de 1609), Saragossa (1613), Manresa (1638), Palma de Mallorca (amb la col·laboració de Saragossa, 1662) i Mataró (1741), i es projectaren també unes fundacions a Tarragona i a Igualada que no s'arribaren a realitzar. Pel que fa a la fundació de les caputxines a Girona, s'hagueren de superar algunes complicacions, moltes dificultats i la forta oposició de diverses comunitats religioses de Girona (que àdhuc feren recurs a Roma per tal d'impedir aquella fundació, al·legant que hi havia massa convents a la ciutat).<sup>43</sup> La fundació del monestir de clarisses-caputxines reeixí a tirar endavant, gràcies a l'actitud benvolent i acollidora del Consell de la Ciutat de Girona envers les monges caputxines.<sup>44</sup> El bisbe Francisco Arévalo erigí canònicament el monestir en unes cases que havia cedit el 2 d'abril de 1609 el reverend Sebastià Valls<sup>45</sup>, ubicades al "Rec de Galligants", prop de l'església del monestir de Sant Pere de Galligants, i que foren beneïdes pel bisbe el dia 1 de maig de 1609, tot convertint-les en monestir de caputxines amb facultat de rebre novícies.<sup>46</sup> Les monges caputxines hi arribaren, amb una certa pressa, el dia 2 de juny de 1609, sabent que hi havia en l'ambient de la ciutat el recel i l'oposició dels altres monestirs. El bisbe de Barcelona, Rafael de Roviola, d'acord amb Sor Catalina de Lara, abadessa de les caputxines de Barcelona, havia escollit per a la fundació de Girona cinc religioses exemplars<sup>47</sup> del

<sup>43</sup> Quan les clarisses-caputxines fundaren a Girona, a la ciutat hi havia establerts: benedictins (Galligants) i benedictines (Sant Daniel), cistercenques (Mercadal), dominics, mercedaris, framenors observants i framenors caputxins, clarisses, carmelites calçats i carmelites descalços, jesuïtes i, des de l'any 1600, els frares agustins que fundaren poc anys abans de l'arribada de les caputxines a la ciutat; vegeu, *Catalònia Religiosa*, Barcelona 1991, pàg. 222.

<sup>44</sup> Sobre el desenvolupament d'aquesta fundació gironina, vegeu SERRA DE MANRESA, V.: *Les Clarisses-Caputxines a Catalunya i Mallorca: de la fundació a la Guerra Civil, 1599-1939*, Barcelona, 2002, 274-292: "El monestir de l'Anunciació, de Girona".

<sup>45</sup> ACGir, Donatio quarumdam domorum in civitate Gerundae per Ven. Sebastianum Valls pbrum. in Gerundensi Ecclesia beneficiatum domino Gerundensi Episcopo facta ad hoc ut per dictum Dominum Episcopum in monasterium pro monialibus capuccinis recipiendis erigatur, et alia in dictae donationis instrumento contenta (Girona, 2 d'abril 1609); document citat per I. TORRADEFLOT: *Cròniques de la Orden* Vol. II, pàg. 14.

<sup>46</sup> ACGir, Benedictio ecclesiae monasterii Anuntiationis beatae Mariae monialium capuccinarum ordinis sanctae Clarae Gerundae per D. Episcopum noviter erecti. Sobretot, vegeu: Erectio dictarum domorum in monasterium Anuntiationis pro collocandis et recipiendis monialibus capuccinis ordinis Sanctae Clarae facta per Dominum Episcopum Gerundensem (Girona, 1 maig 1609); *Ibíd.*, ff. 14-15.

<sup>47</sup> "Confieso que la menor destas Madres es mejor que yo, y no digo esto por cumplimiento"; carta de Catalina de Lara a Francisco Arévalo (Barcelona, 30 de maig de 1609); editada per I. TORRADEFLOT, *Cròniques de la Orden* Vol. II, pàg. 16-17.

monestir de Santa Margarida. Sortiren de Barcelona el 31 de maig de 1609, acompanyades pel cavaller Jeroni de Llosellas i pel confessor de la comunitat, Mn. Joan Gay. Una volta arribades a Girona el 2 de juny, van ser introduïdes dins la clausura i confiades a la cura pastoral del bisbe de la diòcesi gironina. Van ser les cinc fundadores: Cecília de Guimerà (†1617), barcelonina de família noble; Francesca Jornet, d'Arenys de Mar (†1626); Clemència Xerentona, gironina (†1618); Verònica Rossell (†1619); i Anna Ballester, de Prats de Molló (†1645). Foren rebudes pel bisbe Arévalo, a qui prestaren obediència,<sup>48</sup> i també pels Jurats de la Ciutat, tal com es recull a la crònica del monestir.<sup>49</sup> Per indicació del bisbe de Girona, el monestir es dedicà a l'Anunciació.<sup>50</sup> La primera missa hi fou celebrada just en arribar les monges caputxines, el dia 2 de juny de 1609, pel canonge Francesc Aymerich, Vicari General.<sup>51</sup> Quan es consolidà la fundació, especialment durant el segle divuitè i dinovè, la comunitat celebrà, anualment, amb gran solemnitat, l'ofici de la festa titular, el 25 de març, àdhuc amb música barroca de la capella de la catedral.<sup>52</sup>

<sup>48</sup> “Sor Cecília de Guimerà, Sor Francisca Jornet, Sor Clemencia Xerentona, Sor Verónica Rossell y Sor Ana Ballester suplican a V. S. Ilma. sea de su servicio aceptarlas bajo su protección y obediencia para vivir en esta nueva casa con perpetua clausura y en la rigurosa observancia de la santa Regla y modo de vida de la Madre Santa Clara según han practicado y hoy se practica en el monasterio de santa Margarita de las capuchinas de esta ciudad de Barcelona en Cataluña primer fundado por la quondam Sor Ángela Serafina; prometiendo a V. S. Ilma. canónica obediencia”, (Girona, 2 juny 1609); document editat per I. TORRADEFLOT: *Crónicas de la Orden* Vol. II, pàg. 17.

<sup>49</sup> ACCiR, *Libro-Crónica de la comunidad* f. 4: “Fué el 2 de junio de 1609 que llegaron a Gerona las Rdas. Madres Fundadoras. Fueron recibidas por el Sr. Obispo y autoridades civiles delante de la puerta principal del nuevo monasterio”.

<sup>50</sup> APost, *Copia Publica Versionis Originalis Documentorum (...) super fama sanctitatis (...) Angelae Margaritae Seraphinae, Fundatricis Monialium Capuccinarum in Hispania*, Roma 1933, f. 60: “Impose Monsignore l'invocazione e titolo della Chiesa che fu l'Annunziazione di Nostra Signora, e per protettori delle Madri e della Casa fece i Messere e Nobili Signori Don Francesco e Don Giovanni de Cruillas. Diede titolo e nome di Fondatore del Convento al Signor Messer Francesco [Sebastiano] Valls”.

<sup>51</sup> TORRADEFLOT, I.: *Crónicas de la Orden* Vol. II, pàg. 18: “El mismo día 2 de junio el M. I. Sr. Vicario General D. Francisco Aymerich, canónigo de Gerona, dedicó el local destinado para iglesia a honra de Dios y de la Anunciación de la Virgen María, celebró en él por vez primera la santa misa y despachó las licencias necesarias para poder celebrarse en adelante el santo sacrificio”.

<sup>52</sup> ADG, *Llibre de Entradas y Eixidas de las MM. Caputxinas de Gerona* (25 març 1812, 10 abril 1819, 27 març 1829) f. 160, f. 169 i f. 185: “He pagat per la festa de la Anunciata, 7 L[liures] 10 s[ous] (...) Per la Música en la festa de la Anunciata, 7 L[liures] (...) He pagat en lo dia de l'Anunciata per la música de la catedral en la funció de la tarde, 7 L[liures] 10 s[ous]”.



Des del dia 2 de juny de 1609, a les cases del Reverend Sebastià Valls, ubicades al "Rech de Galligans", amb certa incomoditat<sup>53</sup> i amb molta estretor, les monges caputxines hi romangueren fins a l'any 1618, quan la comunitat, integrada ja per 23 religioses, hagué de sortir-ne, ran d'un desbordament del Galligans que inundà i malmeté els edificis.<sup>54</sup> Llavors s' establiren a l'indret actual, en unes cases del carrer del Llop, adquirides a Josep Planes<sup>55</sup> aquell mateix any de 1618 amb ajuda dels procuradors i síndic de les clarisses-caputxines.<sup>56</sup> En aquestes cases de Josep Planes hi havia inclosa la propietat dels anomenats "Banys Àrabs".<sup>57</sup> El nou edifici fou ampliat l'any 1637 amb l'adquisició de les cases veïnes per tal de completar l'illa, ocupant l'espai que hi ha darrera l'absis de la parròquia de Sant Feliu, a la pujada del Rei Martí (abans carrer del Llop), sota mateix de la catedral.

Fins a l'any 1627, quan s'obrí el present atri,<sup>58</sup> s'accedia al monestir pel carrer de Sarracines (avui carrer de Francesc Samsó), on a la paret externa de

<sup>53</sup> ADG, *Salario Quesitorium*, Reg. U-320 (Girona, 5 maig 1616) f. 173: "Qüesitòria per a obres de les caputxines de Girona l'any 1616 les monges demanaren l'ajut econòmic al bisbe Onofre Reart, per tal de fer unes obres indispensables a les teulades, car "se han de acomodar los sostres dels aposentos".

<sup>54</sup> Mentre adquirien les cases del carrer del Llop, actualment del Rei Martí, les caputxines sojornaren, temporalment, en uns habitatges del carrer de la Barca: "Provisionalmente [se] habían instalado en una casa de la calle de la Barca (calle llamada antiguamente del Ángel) en la parte que da sobre el [río] Oñar"; PLA CARGOL, J.: *Gerona arqueológica y monumental*, Girona 1945, pàg. 64.

<sup>55</sup> Era un mercader de la població de La Bisbal, que havia rebut aquestes cases i l'edifici dels Banys Àrabs en l'herència atorgada pel seu germà Mn. Francesc Planes, sagristà de la veïna col·legiata de Sant Feliu de Girona: "No había pasado un año en posesión de tal finca, cuando dicho José Planas vendió la repetida casa con sus Baños a los procuradores de las monjas capuchinas, con objeto de instalar en aquel edificio su convento, como lo verificaron luego, mediante escritura autorizada en 16 de enero de 1618", citat per E. C. GIRBAL, *Estudio histórico-artístico acerca de los llamados Baños Árabes*, Girona 1888, pàg. 24.

<sup>56</sup> Vegeu GIRBAL, E.C.: *Guía-Cicerone de la Inmortal Gerona*, Girona 1866, pàg. 30: "Convento de Capuchinas. Fundóse en casa propia de José Planes, comprada al efecto en 16 de enero de 1618 ante Don Juan Ruirans notario de esta ciudad. En la escritura se venden también una huerta y baños (...) en 1636 estaba ya hecha la iglesia y en 22 de junio del año siguiente se trasladó a ella desde la Catedral el Santísimo Sacramento. Antes de la construcción del actual edificio habitaban ya estas religiosas en la misma calle [del Llop] una casa muy estrecha y mal acomodada".

<sup>57</sup> GRAHIT, J.: *Les campanes de Girona*, Girona 1926, pag. 70: "Aquest convent el va vendre en Josep Planas a n'els procuradors de les Caputxines, en 16 de gener de 1618. En 1636 estava habilitat ja l'edifici per a convent, i el 22 de juny de 1637 hi fou portat el Santíssim Sagrament".

<sup>58</sup> TORRADEFLOT, I.: *Crónicas de la Orden* Vol. II, pàg. 20: "En 1627 abrieron el actual atrio como consta de la inscripción puesta al pie de la imagen de la Anunciación colocada en el dintel de la puerta que introduce a la iglesia y el convento". Aquesta data, 1627, esculpida damunt de pedra numulítica de Girona, encara es llegeix, perfectament, damunt de la llinda de la porta d'accés a l'atri.

la clausura hi ha encara vestigis d'un portal tapiat. Consta documentalment que, poc després de la inauguració de l'atri, el bisbe de Girona, Garcia Gil Manrique, visità l'església conventual<sup>59</sup> (encara en construcció), així com també l'interior de la clausura en el marc d'una llarga visita pastoral realitzada en dues parts.<sup>60</sup> El text de l'acta d'aquesta visita ens indica que les caputxines observaven, molt a fons, la pobresa radical exigida per la legislació franciscano-caputxina, i que només disposaven d'un calze de plata, uns quants canelobres no pas de metall, sinó de fusta, els ornaments imprescindibles per al culte litúrgic i poca cosa més.<sup>61</sup>

La nova església conventual s'inaugurà el dia 28 de juny de 1637, amb una solemne processó que volia emular la del dia de Corpus, tal com ho registra la crònica<sup>62</sup> de Jeroni de Real,<sup>63</sup> en relatar la vida gironina d'aquests anys del Barroc:

"A vuyt [ de juny de 1637 ] vingueren en casa la Ciutat lo Dr. Baldiri Vergonyós, ardiaca de Empurdà, y Joan Ruirans, notari, de part de las monjas caputxinas, a suplicar als Jurats volguéssan assistir, juntament ab lo Capítol, en aportar lo Sanctíssim Sagrament de la Seu a la Isglésia nova [que] havian feta. Respongué assistirian (...) Y fou resolt que anassen ab los mateixos requisits de Corpus. A vint-y-vuyt [de juny de 1637], a les quatre horas de la tarda, partiren los Jurats de casa la Ciutat ab promenade, confrarias y tots los demás

<sup>59</sup> I bisbe fou rebut el dia 14 d'agost de 1628, a l'atri, per Mn. Pere Coromines, confessor del monestir, i pel germà Miquel Prats, donat; ADG, *Visites Pastorals*, Vol. P-158 (agost de 1628) f. 50: "Octava augusti 1628. Visitatio [ecclesiae] Monasterii Monialium Capuccinarum Gerundae".

<sup>60</sup> ADG, *Ibíd.* (25 setembre 1628) f. 51: "Continuant la visita per fer la del monastir y la clausura y la personal del convent y religiosas, comensant per la clausura (...) Visitavit chorum dictarum monialium, postea die vigesima quinti mensi supradicti".

<sup>61</sup> ADG, *Ibíd.*, ff. 50-51: "In prima visitavit Sacratissima Eucharistiae Sacramentum. Visitavit altare majoris. Invenit, un calzer de plata sobredaurat ab sa patena. Item, tres tovalloles. Item, un polit de telilla de fil. Item, tres candeleros de fusta. Item, un Xto. de plata sobredaurat ab un calvari al peu ab relíquies. Item, un pavalló blanch davant del sacrari. Altare Sti. Crucifici (...) Item, un vestiment de xamallot morat ab flassada vermella, stola y maniple y camisa romana. Altare Sme. Trinitatis, Invenit altare non consecratum cum ara".

<sup>62</sup> El text manuscrit es conserva a l'arxiu municipal de Girona; AMGi, *Vàries notícies y successos recopilats y disposats en nou assumptos o tractats per Hyerònim de Real*, que l'any 1994 fou editat i anotat a cura de J. BUSQUETS DALMAU, *La Catalunya del Barroc vista des de Girona. La Crònica de Jeroni de Real (1626-1683)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1994 (2 volums).

<sup>63</sup> DE REAL, Jeroni: *Vàries notícies y successos recopilats...* ff. 3-4: "Rúbrica de las cosas contengudas en los mesos de l'any mil sis-cents trenta y set. De part de las Caputxinas se féu embaixada. Se aportà lo SSm. Sagrament a la Isglésia nova".

adornos del dia de Corpus, y muntaren a la Seu on isqué lo Sanctíssim Sagrament, aportant-ho en las mans lo ardiaca de Empurdà, y baixà la professó per [lo carrer de] la Força i arribà fins la presó y, per las Ballesterias y plaça de Sant Feliu, se'n muntà per lo carrer davant lo Portal de la Barcha, hi's reservà lo Sanctíssim Sagrament en la Isglésia nova de las ditas Monjas Caputxinas. Y los Jurats y banderas se'n tornaren tras del Capítol fins dins la Seu".<sup>64</sup>

El Manual d'Acords del consistori gironí anota la despesa de tres lliures tretze sous per la participació dels Jurats en la processó del trasllat del Santíssim a la nova església de les caputxines.<sup>65</sup> Amb tot, malgrat la solemne inauguració de l'església de les caputxines, efectuada el juny de 1637, les obres del monestir s'allargaren durant tot el segle i, fins al setembre de 1670 no s'enllestiren els treballs de l'altar major.<sup>66</sup> Més encara, fins a l'any 1672 no s'acabà el dormidor de la comunitat, obrat a expenses del bisbe Francesc Dou, tal com ho recorda encara una làpida de marbre que hi ha al final

<sup>64</sup> Vegeu BUSQUETS DALMAU, J.: *La Catalunya del Barroc vista des de Girona...* Vol. II, pàg. 92-93. Semblantment, en el Manual d'Acords del consistori gironí també fou registrada aquesta ambaixada per tal de tractar de la inauguració de l'església de les caputxines: "Die Vigessima Secunda mensis Junii Anno a Nativitate Domini Millesimo secentessimo trigessimio septimo. Davant los molt illustres Srs. Jurats de la present Ciutat comparegueren los molt Rnt. y Dr. Baldiri Vergonyós, Ardiaca del Empurdà y Canonge de la Seu de Gerona, y Joan Ruirans not[ari] públich de dita Ciutat, protectors de les Rnts. Mare Abadessa y Convent de las mares Caputxines de la present Ciutat, las quals han supplicat a dits Srs. Jurats, de paraula, que atès que la Iglesia del monestir de ditas mares caputxines que novament feyan y fabricavan en la present Ciutat era ja acabada, havian suplicat al molt lltre. y Rm. Sr. Bisbe y al molt lltre. Capítol de la Iglésia de la Seu desta Ciutat foren servits aportar ab solemne professó lo Santíssim Sagrament en dita Igl[ésia] nova [des] de dita Igl[ésia] de la Seu, los quals havian offert fer-ho com ells desitjavan que la dita professó se fes ab la pompa y solemnitat que's deu. Suplicaren a dits Srs. Jurats fossen servits assistir a dita professó concistorialment. Ací y confirme a ells, aparega que además nostre Sr. ne serà servit la Mare Abadessa y monjas de dit convent, y ells en dit nom ne rebran particular mercè. Los dits Srs. Jurats de concells de alguns Srs. Pr[oh]òmens en resposta del alt suplicat han deliberat y ordenat"; AMGi, Incipit Annus MDCXXXVII, In Dei Nomine Consilium Generale (Manual d'Acords, any 1637) f. 76.

<sup>65</sup> AMGi, *Manual d'Acords* (any 1637) f. 77 v: "Ordinatio pro clavari minori, die XXX Junii MDCXXXVII. Domini Jurati ordinarunt: que Francesch Puget, clavari de la present Ciutat fasse donar en la taula de dita Ciutat a ell mateix tres lliures tretze sous, per taules que per ordre de dits Srs. Jurats ne té gastades en la professó de aportar lo Santíssim Sagrament a les monges caputxines y per la anada de St. Llätzer com consta ab un compte que a dits Srs. Jurats té donat ».

<sup>66</sup> El setembre de 1670, amb el vist-i-plau del bisbe, les caputxines de Girona, destinaren 70 lliures, "per compliment de totes les pensions, foren aplicades a la obra del retaule de l'altar major, ab consentiment del lltre. Sr. D. Francisco Dou, bisbe de Gerona, ab tal que las Abadessas successoras suas tinguéssin de fer cremar al monument lo dia del Dijous Sant un siri de pes de dos lliuras"; ADG, Llegats pios de difunts benefactors, dins del «Compte del que jo, Narcís Roure» (Girona, 10 setembre 1670) s. f.

d'un dels passadissos del monestir.<sup>67</sup> L'any 1715, una volta acabada la guerra de Successió, es començà a construir la infermeria conventual<sup>68</sup> i, durant el 1722, s'inaugurà el claustre baix i el combregador. L'any 1725, el canonge Ignasi Bufill pagà els daurats de l'altar major. La campana que hi havia, col·locada en la vistosa espadanya, fins al juliol de 1936, era de vibració molt fina i gràcil;<sup>69</sup> i datava de l'any 1769. Malaguanyadament fou malmesa durant la revolta de 1936.

El monestir de l'Anunciació de Girona, atesa la pobresa de les caputxines, no fou pas obrat de nova planta, ans s'aprofitaren estructures precedents i les diverses edificacions adossades a l'esglésiola de Sant Lluç,<sup>70</sup> principalment els vestigis d'uns antics banys públics medievals anomenats, des del segle dinovè, "els Banys Àrabs"<sup>71</sup>. Aquests foren adquirits, com he dit més amunt, pels procuradors i síndics de les caputxines i salvats gràcies a la

<sup>67</sup> La inscripció lapidària diu: "Pietati et Religioni Sacru[m] ab Illus<sup>o</sup> D.D. Francis<sup>o</sup> Dou, Episcopo Gerunden. 1672".

<sup>68</sup> El setembre de 1717 es procedí a beneir la capella de la nova infermeria; ADG, *Registre de Lletres*, Reg. U-274 (14 setembre 1717) f. 121.

<sup>69</sup> Vegeu GRAHIT, J.: *Les campanes de Girona*, Girona 1926, pàg. 71: "L'única campana existent per a tots els usos del convent, perteneix a l'any 1769, mideix 0'45 per 0'42 metres de diàmetre i alçada respectivament i posseeix una vibració fina i gràcil. S'hi llegeix: Ave Maria gratia plena"

<sup>70</sup> Cf TORRADEFLOT, I.: *Cròniques de la Orden* Vol. II, pàg. 19: "Forma el actual convento una manzana algo irregular cercada por las calles de Sarracines, Sacsimort y D. Martín [: Llop], y está junto a la iglesia de San Lucas".

<sup>71</sup> Aquests banys públics, edificats pels reis de la Corona d'Aragó l'any 1194, imitaven l'estructura dels banys musulmans i, al segle de ser construïts, es van haver de reparar l'any 1294, degut a les destrosses que patí l'edifici en ocasió del setge que sofrí la ciutat de Girona l'any 1283. Durant el segle XV l'establiment fou clausurat i llavors passà a mans privades, fins a l'any 1617. Llavors, s'hi establiren les monges caputxines, que convertiren l'edifici dels banys, una volta incorporat dins la clausura del monestir, en rebost, cuina i bugaderia. Al llarg del segle XIX es popularitzà el nom de "Banys Àrabs", i l'any 1929, amb permís del bisbe de Girona, foren exclaustrats i passaren a la gestió pública per a la seva rehabilitació. Actualment hom pot visitar, bellament restaurats, el recinte dels vestidors o Apodyterium, la sala de banys freds o Frigidarium, la sala de banys tebis o Tepidarium, i la sala de banys calents o Caldarium, al costat de restes del Furnus, on hi havia situats el forn i la caldera. Un primer estudi d'aquest edifici romànic fou aportat per E. C. GIRBAL: *Estudio histórico-artístico acerca de los llamados Baños Árabes de Gerona*, Girona, 1888. Més recentment fou publicada una acurada anàlisi arquitectònica efectuada per J. MARQUÈS, E. MIRAMBELL I J. SAGRERA, *Els Banys Àrabs de Girona*, Consell Comarcal del Gironès, Girona, 1994.

pobresa i austeritat de les monges.<sup>72</sup> Elles, fins a l'any 1929, usaren la pica de la piscina a guisa de safareig per estovar i rentar els purificadors i roba litúrgica de les parròquies de la ciutat, especialment de la catedral i de Sant Feliu.<sup>73</sup> Aquest ha estat el treball manual, ja des dels inicis fundacionals, que ha servit per al sosteniment de les caputxines;<sup>74</sup> a més, rebien almoines i censals que, ran de la revolució de setembre de 1868, foren substituïts per nòmines a la cantora, organista,<sup>75</sup> etc. Llavors, l'import dels dots s'invertí en accions i obligacions de rendiment honest.

S'ha d'assenyalar que la vida contemplativa de les caputxines de Girona es va veure interrompuda<sup>76</sup> l'any 1710, en plena Guerra de Successió, durant el duríssim setge del duc de Noailles, cap de les tropes borbòniques. Llavors, les monges caputxines hagueren d'acollir-se, per indicació del Vicari General de la diòcesi, des del 29 de desembre de 1710 al 20 de febrer de 1711 en dos edificis: una part de la comunitat, al monestir dels carmelites descalços i

<sup>72</sup> Hom ha escrit que: "És probable que si s'hagués tractat d'una comunitat amb més disponibilitats econòmiques, les modificacions realitzades haurien pogut presentar la total destrucció del monument. La pobresa en què sempre s'han mogut les monges caputxines comportà que s'hi realitzessin les mínimes obres d'adaptació; només les imprescindibles per adequar les estructures arquitectòniques a les estrictes necessitats de la vida monàstica"; MARQUÈS, J., E. MIRAMBELL, J. SAGRERA: *Els Banys Àrabs de Girona*, Girona, 1994, pàg. 23; SERRA DE MANRESA, V.: *Les Clarisses-Caputxines a Catalunya i Mallorca...* pàg. 281.

<sup>73</sup> Les caputxines solien cobrar el treball realitzat cada mig any: "Per la mitja anyada de rentar la roba de St. Narcís [; St. Feliu!], 6 L[liures]"; ADG, *Compte del que jo, Narcís Roura...* (Girona, 24 gener 1668) s. f.

<sup>74</sup> ACCGir, *Libro-Crónica de la comunidad...* f. 39: "La S. I. Catedral fué la primera que ofreció trabajo a esta pobre Comunidad, y para más seguridad lo decretó el Excmo. Cabildo en los Capítulos Pascuales, por los años de 1660. Se puede decir que todas las Iglesias de Girona nos han favorecido con este trabajo [de lavar y planchar ropa litúrgica] desde tiempo inmemorial".

<sup>75</sup> ACCGir, *Ibid.*, ff. 38-39: "Después de la Guerra de 1867 [1868!] se perdieron todos los Censals que el Señor Síndico guardaba, [en] los cuales los bienhechores habían destinado dos de ellos, uno para compra de telas para tocas y otro para velos; los demás para las necesidades de la Comunidad. Después de la Guerra, el Estado daba de limosna el pan de munición para la Comunidad, y muy a menudo grandes raciones de carne que guardaban con sal (...) Pasado algún tiempo se conmutó con la Nómima personal, culto y enfermería, en la que tienen que firmar la cantora, la organista, el sacristán, la Rda. Madre Abadesa. En tiempo de la República, 1931-1936, se suspendió la nómina, pero se reanudó el año 1940, siendo su asignación en el año 1947 de 130,85 pesetas al mes".

<sup>76</sup> Sobre la vida quotidiana i espiritualitat de les monges caputxines, vegeu SERRA DE MANRESA, V.: *La vida quotidiana de les clarisses caputxines a Catalunya i Mallorca: des de la fundació a les primeres constitucions generals (anys 1599-1927)*, «Analecta Sacra Tarraconensia» 75 (2002), pàg. 99-170; *Id.*, *Les clarisses-caputxines: fundació i forma de vida*, «Estudios Franciscanos» 114 (2013) pàg. 163-200.

l'altra, al col·legi de Sant Martí de la Companyia de Jesús. El confessor i síndic de la comunitat, el Dr. Silvestre Bonabosch, elegit confessor el 12 de març de 1698, i Síndic el 30 juliol de 1711, en uns apunts personals<sup>77</sup> anotà el nom de les caputxines que moriren durant el setge, indicant alhora on foren enterrades.<sup>78</sup> El confessor hi esmentà el traspàs de Sor Àngela Pagès (enterrada al convent de carmelites descalços) i de Sor Caterina Panyella (inhumada als jesuïtes).<sup>79</sup> En aquesta difícil conjuntura, les caputxines foren autoritzades pel bisbe Miquel-Joan de Taverner, a gastar un llegat que havien rebut l'any 1704 per a daurar l'altar major, car els mancava allò més necessari per al sosteniment. I, atesa la duresa del setge i els estralls de la guerra es veieren impedides a fer sortir els donats per a la capta<sup>80</sup> fins a l'any 1717, quan començà de consolidar-se el nou règim borbònic.<sup>81</sup> En efecte, la Guerra de Successió afectà, moltíssim, la vida dels gironins<sup>82</sup> i d'aquest fet se'n troben estremidores notícies en els llibres de comptabilitat de les comunitats religioses<sup>83</sup> de la ciutat<sup>84</sup> com, per exemple, els preus elevadíssims –i encara amb l'afegit de les

<sup>77</sup> ADG, *Cathálogo de las Religiosas Capuchinas que actualmente se troban en lo convent de la Enunciata [Anunciació] lo die 12 mars 1698, en lo qual die lo Dr. Silvestre Bonabosch he comensat a confessar-las y succesivamente*. Hi ha el registre de 43 religioses, amb la procedència geogràfica i amb anotació del dia de l'òbit.

<sup>78</sup> ADG, Registre de Lletres, Reg. U-273 (30 juliol 1711) f. 84.

<sup>79</sup> ADG, *Cathálogo de las Religiosas Capuchinas...* f. 1: "Sor Àngela Pagès, de Gerona, és enterrada en St. Joseph. Morí lo temps del siti. Sor Catherina Panyella, de St. Feliu de Llobregat, morí lo die 23 gener 1711, lo die [que] se rendí Girona. És enterrada a la Comp[anyia]".

<sup>80</sup> Rafael Oriol, canonge de Sant Feliu, havia deixat: "cent lliuras aplicadoras per daurar lo Retaula Major de la Iglésia de dit Convent [de Monges Caputxines], y que en lo estat present en que la present Ciutat se troba circuída dels enemichs y per consegüent assitsada, dit convent no's troba ab provisió alguna de coses necessàries per llur sustento, y que en la present ocasió los és impossible fer anar a demanar almoynas ab que pugan sustentar-se. Per çò nos han humilment suplicat fossien servits declarar poder-se convertir dit llegat per lo sustento de ditas Religiosas"; ADG, Registre de Lletres, Reg. U-272 (16 desembre 1710) ff. 204-205.

<sup>81</sup> Per exemple, durant la tardor de 1717, el bisbe de Girona donà llicència a Sebastià Freixas, donat de les caputxines, per tal de traslladar-se a l'Empordà per "acaptar arròs i altres caritats"; ADG, Registre de Lletres, Reg. U-273 (24 octubre 1717) f. 337.

<sup>82</sup> Sobre els desastres del setge i l'impacte de la Guerra de Successió en l'estructura urbana de la ciutat de Girona, vegeu BOADAS RASET, J.: *Girona després de la Guerra de Successió*, Girona, 1986, pàg. 15-35.

<sup>83</sup> A propòsit de la importància d'aquests llibres per a l'estudi de la vida de cada dia dels convents i monestirs, vegeu SERRA DE MANRESA, V.: "La vida quotidiana de les institucions conventuals i monàstiques a través dels llibres de comptabilitat (segles XVI i XVII)", «Pedralbes» 13 (1993) pàg. 181-184.

<sup>84</sup> Vegeu SERRA DE MANRESA, J.: *Notícies de la Guerra de Successió en els llibres de comptabilitat de les institucions religioses*, «Anuari 1992-1993 de la Societat d'Estudis d'Història Eclesiàstica», Tarragona, 1997, pàg. 235-237.

estrenes,<sup>85</sup> segons indica la documentació! – que s'arribaren a pagar, durant el llarguíssim setge, per a l'adquisició de carn d'ase, de gat, i d'hortalisses com ara cols i alls.<sup>86</sup>

Quan el febrer de 1711 les caputxines retornaren a llur monestir, hagueren de reparar-ne els notables desperfectes infligits per les tropes i, fins a l'any 1715, no es pogué refer la infermeria, que fou costejada pel Reverend Ignasi Bufill, canonge de la Seu de Girona. Aquest també finançà la restauració de l'altar major que, l'any 1880, de bell nou<sup>87</sup>, es restaurà i daurà juntament amb els canelobres que, seguint la tradició caputxina, es mantenien encara sense daurar. A finals de la dinovena centúria, de nou, les caputxines hagueren de fer importants obres a la infermeria, en part finançades pel bisbe Tomàs Sivilla, el qual hi aportà 1.250 pessetes.<sup>88</sup>

<sup>85</sup> Amb el sentit de propina donada com a gratificació. Sobre el sentit d'aquest terme, vegeu *Romania* IV (1875) pàg. 253: "Mélanges Étymologiques: Aguinaldo, étrennes, d'origine inconnue". Sebastián de Covarrubias l'any 1611 indicà en el *Tesoro de la lengua castellana*, que les estrenes "son el aguinaldo y presente que se da al principio del año, de aquellas cosas que son de comer", mentre que Pere Labèrnia, molt posteriorment, l'any 1844, escriví que les estrenes són "la dádiva o presente que se da en señal de algún gusto, felicidad o beneficio"; Cf. LABÈRNIA, P.: *Diccionario de la lengua castellana con las correspondencias catalana y latina*, Vol. I, Barcelona 1844, pàg. 843.

<sup>86</sup> A propòsit de la duresa del setge que sofrí la ciutat de Girona durant els mesos de novembre i desembre de 1712, els frares dominics anotaren en el llibre de comptabilitat que: "La causa de no [h]aver-se gastat ninguna cosa estos dos meses passats de Noviembre y Desembre [1712] y mitg mes de Janer [1713] següent, fou per lo calamitós y rigorós siti que patí esta Ciutat, lo qual causà [que] los aliments anant tant cars. Las gallinas anavan a dobla lo parell, la cansalada a cinquanta reals la lliura, lo peix al mateix preu que la cansalada, lo vi a quaranta reals lo quartó, la malvasia a dobla lo quartó, lo oli a vint reals la maytadella, los ous a set sous lo parell, lo blat de moldrer, una quartera ab grans empenyos y sens las estrenas, trenta reals, una col un sou, una ceba un real, los alls a diner cada gra, las favas a cinch sous la lliura, lo burro a tretze sous la lliura, lo cavall a onze sous la lliura, los gats a dobla cada hu, y encara molt perseguits, y finalmente per trobar-se de tot lo sobredit, era menester molts empenyos y amistad, y per ser assò cosa tan rara y singular, perquè conste a tots los esdevenidors"; ACA, Monacals-Hisenda, Vol. 2210: *Liber Expensarum conventus Praedicatorum Gerunde* (Girona, novembre-desembre 1712) s. f.

<sup>87</sup> ADG, *Libro de cuentas perteneciente al Síndico* (1 febrer 1880) f. 8: "He pagado al Sr. Joaquín Viladevall de Gerona, por el trabajo de pintar y dorar las partes exteriores del sacrario pequeño, y además encarnar la Virgen y crucifijo de la Iglesia de las monjas, 35 ptas (...) Por construir sacras y dorarlas, 130 ptas. y 50 cnts."

<sup>88</sup> ADG, *Ibíd.* (7 maig 1878) f. 2: "Me hago cargo de mil doscientas cincuenta pesetas que el Ilmo. Sr. Obispo de Gerona, Dr. D. Tomás Sivilla me ha entregado para las obras de la enfermería de las Monjas".

A finals de l'any 1794, durant la guerra contra el govern francès de la Convenció, anomenada "Guerra Gran", les caputxines de Girona, per indicació del bisbe Tomàs de Lorenzana, hagueren d'abandonar llur monestir a peu, el dia 30 de novembre (a excepció de quatre ancianes malaltes que ho feren amb carruatge el dia primer de desembre). Després de passar uns dies en el monestir de caputxines de Mataró,<sup>89</sup> s'instal·laren en el monestir de Santa Margarida la Reial de Barcelona, on hi romangueren fins al 4 de febrer de 1796. Ja acabada la guerra,<sup>90</sup> les caputxines retornaren a Girona el dia 6 de febrer.

Poc abans de l'ocupació napoleònica, durant l'any 1805, al Monestir de l'Anunciació es celebraren les solemníssimes festes d'acció de gràcies per la beatificació de Sor Verònica Giuliani, amb la inauguració d'un altar de la beata costejat pel Marquès de Camps,<sup>91</sup> ampliat l'any 1832, quan s'hi col·locà l'ara.<sup>92</sup> I és que les caputxines de Girona, amb força freqüència, rebien lle-

<sup>89</sup> Hi sojornaren durant deu dies algunes religioses caputxines de Girona que instruíren la comunitat de Mataró en l'exercitació del cant litúrgic: "Debeis continuar con el modo de cantarse que habéis aprendido de vuestras hermanas religiosas capuchinas de Gerona"; ADB, Ordes Religiosos, IV (Caputxines, anys 1776-1898) s. f.

<sup>90</sup> Vegeu POU I PARERA, J.: *El convento y comunidad de Monjas Capuchinas de Mataró*, Mataró, 1931, pàg. 79: "Las primeras religiosas de otros conventos que transitoriamente vinieron al nuestro [de Mataró], fueron las capuchinas de Gerona. Durante la Guerra de 1794, al aproximarse a la ciudad [de Gerona] las tropas francesas que habían penetrado en la provincia, creyeron oportuno no solo abandonar su convento sino también la ciudad, en busca de lugar seguro y apropiado. Salieron en dirección al convento de Santa Margarita la Real de Barcelona en dos grupos, el 30 de noviembre [1794] el primero y el uno de diciembre el segundo, caminando todas a pie, a excepción de cuatro religiosas que, por estar enfermas, hicieron trayecto en un carruaje (...) Se quedaron aquí en Mataró tres religiosas para dar lecciones de canto a la comunidad, hasta fines del mismo diciembre; terminada su misión fueron también a reunirse con su respectiva comunidad (...) Estuvieron en el convento de Santa Margarita la Real de Barcelona hasta el día 4 de febrero de 1796 en que, firmada ya la paz entre Francia y España, volvieron las religiosas a su convento de Gerona".

<sup>91</sup> Cf. TORRADEFLOT, I.: *Crónicas de la Orden...* Vol. II, pàg. 47: "En 1805, siendo abadesa la R. M. Gertrudis Teixidor celebró este monasterio las fiestas de la beatificación de la B. Verónica de Juliani<s> (...) el mismo año el noble Sr. D. Francisco Camps, marqués de Camps, costeó el altar de la santa y con sus propias manos colocó en él la imagen de la nueva beata".

<sup>92</sup> Així consta en el llibre del Síndic: "He pagat per compondrer lo altar de la Beata Verònica, a Thomàs Pagès, fuster, 31 L[liures] 6 s[ous] 3 d[iners] (...) He pagat per una Ara en lo altar de la Beata Verònica, 3 L[liures] 5 s[ous]"; ADG, *Llibre de Entradas y Eixidas de las MM. Caputxinas de Gerona* (9 juliol 1832 i 20 desembre 1832) ff. 193-194.



gats d'eclesiàstics<sup>93</sup> amics del monestir i de persones benestants<sup>94</sup> o nobles.<sup>95</sup> Cada any es recordava aquesta beatificació amb un solemne ofici, on no hi mancava pas la música per solemnitzar-ho.<sup>96</sup> Amb l'ocupació napoleònica de l'any 1809, la vida conventual de les caputxines gironines, novament, es veié molt afectada i algunes religioses hagueren de refugiar-se un temps a llur casa familiar, com el cas de Sor Josepa Pallarolas, filla del metge d'Arenys de Mar. Acabada l'ocupació napoleònica, a inicis del segle dinovè, el monestir de caputxines de Girona necessitava algunes obres urgents de reparació, especialment les de la infermeria,<sup>97</sup> a les quals ajudà el bisbat amb diners de les taxes de tramitació de les dispenses.<sup>98</sup>

Ran del Concordat de 1851, a través de la "Junta de Reparación de Templos y Conventos de la Diócesis de Gerona", les caputxines de Girona gestionaren un permís d'obres al govern civil, car part de l'edifici amenaçava d'enrunar-se<sup>99</sup>, on mostraven com la comunitat (com també la de Barcelona)<sup>100</sup> passava molta necessitat i penúries.

El dia 13 de novembre de 1829, acabada l'ocupació napoleònica, durant el regnat de Ferran VII, les caputxines van rebre la visita dels reis de Nàpols i de la Infanta Maria-Cristina, de pas per Girona, en llur viatge oficial

<sup>93</sup> ADG, Libro de cuentas perteneciente al Sindico (4 novembre 1884) f. 26: "Me hago cargo de 2.306 ptas. que me entregaron los albaceas testamentarios del difunto párroco de Fanals, D. Pedro Negre, legadas en su testamento a las monjas capuchinas de Gerona".

<sup>94</sup> ADG, *Llibre de Entradas y Eixidas de las MM. Caputxinas de Gerona* (23 agost 1854) f. 31: «De una caritat feta per D. Francisco de Delàs, 300 rals».

<sup>95</sup> ADG, *Libro de cuentas perteneciente al Sindico* (18 setembre 1878) f. 2: "Me hago cargo de doscientas cincuenta ptas. que el Ilmo. Sr. Obispo de Gerona, Dr. D. Tomás Sivilla me ha entregado del difunto Sr. Marqués de la Quadra".

<sup>96</sup> ADG, *Llibre de Entradas y Eixidas de las MM. Caputxinas de Gerona*, (19 juliol 1827) f. 181: "Per la música en lo ofici de la Beata Verònica [h]e pagat, 7 L[liures] 10 s[ous]".

<sup>97</sup> ADG, *Ibid.* (21 abril 1815 i 27 març 1816) f. 163 i f. 4: "Per las obras de la Infermeria, 122 L[liures] 3 s[ous] 9 d[iners] (...) He cobrat del Sr. Vicari General per la infermeria, 300 L[liures]".

<sup>98</sup> ADG, *Ibid.* (30 de juny i 30 juliol de 1812) f. 1: "De una Dispensa que lo Sr. Vicari General ha destinat a favor de ditas Religiosas: 30 L[liures]. De altre Dispensa destinada per obres en lo convent".

<sup>99</sup> AHG, Govern Civil, Llig. 187, "Conventos", doc. 23: "Expediente y presupuesto para la reparación del convento de capuchinas", vegeu la carta de l'Administrador Econòmic del bisbat de Girona al Governador Civil (Girona 22 agost 1859): "A instancias de la Madre Abadesa del Convento de Religiosas Capuchinas de esta Ciudad, sobre reparación del mismo". El Governador, amb data 12 setembre 1859, donà permís d'obres "considerando no solamente necesarias, sino también urgentes las obras de reparación".

<sup>100</sup> ADB, Ordes Religiosos, IV (caputxines, anys 1772-1899), *Expediente acerca lo practicado a fin de que las Religiosas Capuchinas de esta Ciudad sean socorridas en atención a la grande miseria a que estan sumidas*, Barcelona 1850, s. f.

a Barcelona amb motiu del casament de la Infanta amb Ferran VII, i per això les caputxines feren emblanquinar l'església.<sup>101</sup> La família reial obsequià les caputxines de Girona amb sis unces d'or.<sup>102</sup> Passats uns anys, el 1876, el rei Alfons XII envià, per mitjà del Governador Civil, un nou ajut econòmic a les monges caputxines a tall d'almoïna.<sup>103</sup>

L'any 1892, per ordre del bisbe Tomàs Sivilla, es construï un nou cementiri amb nínxols darrera de l'altar major, que reunís condicions higièniques i que possibilités poder enterrar les religioses amb intervals reduïts de temps,<sup>104</sup> i s'encetà un nou llibre-registre d'òbits amb biografies, força àmplies, de les religioses difuntes.<sup>105</sup> Davant les profanacions de cementiris de religioses, el juliol de 1909, ran de la "Setmana Tràgica", amb permís del bisbe, es féu el primer trasllat de religioses a l'ossari.<sup>106</sup>

D'aquest període decimonònic, cal esmentar, també, que durant l'exclaustració dels frares, l'any 1866, per indicació del caputxí Josep Bayona (Fra Josep-Francesc de Barcelona), les caputxines de Girona canviaren els hàbits

<sup>101</sup> ADG, *Llibre de Entradas y Eixidas de las MM. Caputxinas de Gerona* (19 juliol 1829) f. 185: "Per emblanquinar la Iglésia, he pagat a Joan emblanquinador, trenta lliuras, que per no saber escriure firma per ell Benet Bonet, Pvre."

<sup>102</sup> Carles Rahola escriu que aquesta visita règia efectuada a les clarisses-caputxines i als "Banyes àrabs" de Girona tingué lloc el dia 14; vegeu RAHOLA, C.: *Gerona y sus monumentos*, Girona 1929, pàg. 64: "En el archivo de la noble casa de Carles hemos leído una notas que expresan que el día 14 de noviembre de 1829 los reyes de las Dos Sicilias y su hija Doña María Cristina, que venía a España para contraer matrimonio con Fernando VII, visitaron las Capuchinas y los baños que allí se conservan de los antiguos Romanos"

<sup>103</sup> ADG, *Llibre de Entradas y Eixidas de las MM. Caputxinas de Gerona*, f. 52: "He cobrado de S. M. el Rey (q. D. g.), por conducto del I. Sr. Gobernador de la Provincia, la limosna de 125 ptas."

<sup>104</sup> ACGir, *Libro-Crónica de la comunidad* f. 23: "Los ninchos o cementerio que está detrás del altar mayor de la Iglesia, lo mandó edificar el Sr. Obispo D. Tomás Sivilla y Gener, por razón de que murieron la M. Luisa Durán el día 18 de Agosto de 1891, y a los tres días de enterrada se tuvo que volver abrir la tumba para enterrar a Sor Milagro[s] Martí (...) Para evitar otro caso semejante con el peligro de infectar se edificaron dichos ninchos el año 1892, siendo la primera difunta que se enterró Sor Carmen Roura".

<sup>105</sup> ACGir, *Necrología de las Religiosas que desde el año 1894 han profesado, vivido y fallecido en la Comunidad de este Monasterio de Monjas Capuchinas de Gerona*, s. f.

<sup>106</sup> CGir, *Libro-Crónica de la comunidad* f. 23: "En el año 1909, sabiendo que [en] la Semana Trágica se habían profanado los cadáveres de Religiosas, y no estando aun normalizados los tiempos, de consejo con el Sr. Obispo D. Francisco de Pol, se hizo la traslación de las 10 primeras religiosas allí sepultadas". A propòsit d'aquests fets revolucionaris, vegeu SERRA DE MANRESA, V.: *L'Església i la Setmana Tràgica. Incidència de la revolució de juliol de 1909 en la vida eclesial*, «Analecta Sacra Tarraconensia» 82 (2009), pàg. 141-226; Id., *Els fets de la Setmana Tràgica i l'Església catalana*, «Estudios Franciscanos» 110 (2009), pàg. 193-267.

blavosos per hàbits de saial castany, segons el costum dels framenors caputxins, tal com s'explicita en la crònica conventual:

"A los 24 de julio de 1866 el Ilmo. Sr. Dr. D. Constantino Bonet, Obispo de Gerona, previa instancia de la Comunidad, autorizó a ésta para poder cambiar el hábito de color azul ceniciento, que de tiempo inmemorial vestía la Comunidad, con el de color castaño propio de los PP. Capuchinos. Este cambio fué realizado gracias al celo del M. R. P. José Bayona, capuchino y definidor de la Orden, muy afecto a la Comunidad, a cuyas expensas pagó a las 30 Religiosas que entonces eran, hábito y capa".<sup>107</sup>

La relació d'abadesses que entre els anys 1820 i 1921 han regit la vida interna del monestir, es troba detallada a la sèrie *Notularum* de l'Arxiu Diocesà de Girona.<sup>108</sup> A més, s'ha de dir, que al llarg dels segles, han estat moltes les religioses caputxines de Girona que han destacat en santedat de vida. Cal esmentar a Sor Dionísia Ginebrosa, olotina, la primera novícia del monestir, que morí l'any 1618. També gaudiren de notable fama de santedat: Sor Victòria González,<sup>109</sup> Sor Joana-Gaietana Bohigas, Sor Serafina Orri, que professà l'any 1712 i morí l'any 1751, i finalment, Sor Maria-Josefa Pallarolas, de qui es conserva la semblança espiritual, escrita pel seu confés i director espiritual.<sup>110</sup> Aquesta religiosa, essent encara seglar, quan vivia amb els seus pares a la vila d'Arenys de Mar, ja tirava cendra i coses amargues al menjar que havia d'ingerir,<sup>111</sup> i essent monja caputxina vestí sempre un hàbit pobríssim,<sup>112</sup> menant una vida de gran austeritat i mortificació.

<sup>107</sup> ACGir, *Ibíd.*, f. 12: "Cambio de hábito".

<sup>108</sup> ADG, *Notularum*, Vols. G-172 a G-178 (any 1820, elecció d'Agnès Clarà; 1823, elecció de Teresa Fexas; 1826, elecció d'Escolàstica Domènech; 1838, elecció de Verònica Congost; 1840, elecció d'Anna Maria Vidal; 1843, reelecció d'Anna Maria Vidal; 1851, renúncia de Sor Anna Maria Vidal i elecció de Cecília Jener; 1854, elecció de Dolors Campesols; 1857, elecció d'Àngela Beguda; 1860, elecció de Mercè Falló; 1863, elecció d'Àngela Beguda; 1869, reelecció d'Àngela Beguda; 1872, elecció de Marianna Cervera, [Teresa Cros, Florentina Baylina, Joaquina Corretger, Enrica Tenas] i l'any 1921, l'elecció de Mercè Farré).

<sup>109</sup> ACGir, *Libro-Crónica de la comunidad* f. 131, núm. 10. Aquesta caputxina era filla de la població de Roses i el seu pare era militar: "Sor Victoria González, llamada en el siglo Eulalia, fué natural de Rosas, provincia de Gerona. Era hija del sargento del presidio de Rosas", professà l'any 1611 i morí el 1633.

<sup>110</sup> APCC, «Cròniques i Biografies» (Llig. A-1-7), *Sor Maria Josefa Pallarolas, religiosa del Orden de Capuchinas, expatriada de su Convento de Gerona con motivo de la invasión y entrada de los Franceses en la misma ciudad, año 1809 y refugiada en casa de sus padres en la villa de Arens de Mar*, s. d.

<sup>111</sup> APCC, *Sor Maria Josefa Pallarolas...* ff. 18-19: "Disgustaba la vianda echando en ella ceniza a puñados (...) El uso que también hacía de agenjos, altramuces y otras semillas y plantas amarguísimas".

<sup>112</sup> APCC, *Ibíd.*, f. 22: "Vestía hábito pobrísimo lleno de remiendos, siempre el mismo".

Al llarg dels segles d'existència, el monestir de caputxines de Girona ha mantingut una fidelitat radical a les observances tradicionals de l'Orde. Per exemple, l'any 1927, davant el dubte de si podien, o no, emprar l'harmònim per acompanyar el cant gregorià,<sup>113</sup> foren exhortades des de la Cúria Generalícia dels caputxins a seguir amb la recitació tradicional, semitonada, de la salmòdia.<sup>114</sup> De fet, les caputxines de Girona hagueren d'introduir el gregorià en la litúrgia ran d'unes disposicions de l'any 1911, donades en el marc de la Visita Pastoral que efectuà el bisbe Francesc de Pol al monestir de les caputxines, basant-se en les disposicions del "motu proprio" de Pius X sobre la música i cant litúrgic, tal com es registra en la crònica conventual.<sup>115</sup>

Atès el valor arquitectònic i l'interès cultural dels banys medievals, ja aïllats, situats dins de l'espai conventual de les caputxines, edificats l'any 1194 seguint l'estructura dels banys públics musulmans, Josep Puig i Cadafalch, amb la col·laboració de l'arquitecte gironí Rafael Masó –i amb l'autorització prèvia del bisbe Francesc de Pol per poder accedir dins la clausura papal– l'any 1914 aconseguí poder estudiar-los força acuradament. Puig i Cadafalch fou ajudat per alguns membres de la Junta de Museus de Barcelona i

<sup>113</sup> AGRoma, G. 40 (Catalonia). Moniales, Sectio XII. Carta de Sor Enriqueta Tenas, abadessa, al P. Melcior de Benissa, ministre general (Girona, 13 setembre 1927): "Sobre el canto de los Oficios del Coro en esta Iglesia, algunos maestros se han desvelado en enseñarnos el canto gregoriano según el espíritu de la Iglesia (...) Nos dicen que nos falta para nuestra perfección y seguridad el acompañamiento de órgano o armonium del que ya tenemos uno, y religiosa que también sabe tocarlo, mas como la Santa Regla parece que prohíbe el cantar con órgano, no nos atrevemos a usarlo de ninguna manera sin el permiso de V. Paternidad"

<sup>114</sup> AGRoma, G. 40 (Catalonia). Moniales, Sectio XII. Carta de Damià d'Òdena, sostsecretari general, a Enriqueta Tenas, abadessa (Roma, 19 octubre 1927): "Cree el Rdm. P. General que no es conveniente en modo alguno que se introduzca el uso del órgano o armonium en el canto de los Oficios del Coro de esta Comunidad (...) El consejo del Rdm. P. General es de que conserven el modo tradicional de cantar el Oficio, en la seguridad de que así se conformarán más fielmente con el espíritu de la Santa Regla". L'any 1861, en predicar el P. Joan Pruna els Exercicis Espirituals a les monges caputxines de Girona, ja les aconsellà a "cantar con el tono reposado propio de la Orden"; cf. TORRADEFLOT, I.: *Crónicas de la Orden* Vol. II, pàg. 49.

<sup>115</sup> ACGir, *Libro-Crónica de la comunidad* ff. 12-13: "En la Visita Pastoral que el Excmo. Sr. Obispo de Pol hizo en 1911, y por razón del Motu Proprio de Pío X, ordenó que las Religiosas se instruyeran en el canto gregoriano, y lo usen en el rezo de los oficios divinos para gloria de Dios y devoción del Pueblo cristiano, y en consecuencia, el renombrado Maestro de Capilla de la Iglesia Catedral, Rdo. Miguel Rué, instruyó a la Comunidad en el canto gregoriano".

de l'Institut d'Estudis Catalans.<sup>116</sup> Finalment, després de moltes negociacions, amb el vist-i-plau del bisbe diocesà,<sup>117</sup> el conjunt dels "Banys Àrabs" fou ex-claustrat l'any 1929 del recinte conventual. Però les caputxines mantingueren la propietat<sup>118</sup> quan foren restaurats<sup>119</sup> per la Diputació de Girona i s'obriren als visitants.<sup>120</sup> Per tal d'efectuar una restauració màximament completa i acurada, el bisbe Josep Vila Martínez autoritzà a la Diputació d'emprar tots els materials arquitectònics dels Banys que es trobaven dispersos dins l'edifici conventual de les caputxines.<sup>121</sup> Les monges, segons el conveni signat amb la Diputació, foren compensades amb obres de millora dins del monestir, i fou quan es restaurà el paviment de l'església,<sup>122</sup> es féu una escala interior nova i

<sup>116</sup> Josep Puig i Cadafalch en publicà un estudi l'any 1915 i, posteriorment, una guia descriptiva que fou traduïda al francès; cf. PUIG I CADAFALCH, J.: *Les Bains de Gironne. Guide descriptive*, Barcelona 1936.

<sup>117</sup> Aquest permís fou signat pel bisbe Josep Vila Martínez el dia 2 de març de 1929: "Visto el convenio precedente firmado entre la Excelentísima Diputación Provincial de Gerona y la Reverenda Comunidad de Capuchinas, a fin de que pueda ser visitado el monumento arquitectónico denominado, *Baños Árabes*, existente en el recinto del monasterio de dicha comunidad; considerando que en su virtud la comunidad conserva en todo tiempo la propiedad del monumento y no sufre perjuicio"; ACGir, *Copia simple de la Escritura de convenio otorgada por la Excelentísima Diputación Provincial de Gerona con la Comunidad de Capuchinas de Gerona ante el notario Don Federico Trías de Bes* (Girona, 8 març 1929), f. 4.

<sup>118</sup> ACGir, *Copia simple de la Escritura...* f. 1, núm. 1: "La Comunidad de Religiosas Capuchinas consiente que sean separadas de la clausura y habilitadas para la visita pública las dependencias que forman los referidos *Baños Árabes*, conservando empero su propiedad en todo tiempo".

<sup>119</sup> Vegeu dins del volum VIII de l'Anuari 1927-1931 de l'Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1936, pàg. 204, la *Memòria de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans: treballs fets durant l'any 1929*: "En 1929 la Diputació de Girona acorda un conveni amb la comunitat del convent de monges caputxines, segons el qual a canvi de millores en l'interior d'altres dependències", etc.

<sup>120</sup> ACGir, *Libro-Crónica de la comunidad* f. 17: "Hasta el año 1929 había en el recinto de este monasterio el hermoso monumento conocido por los *Baños Árabes* (...) Apreciado por los peritos el inmenso valor artístico del monumento, la Excelentísima Diputación Provincial de Gerona, el Excmo. Sr. Obispo Dr. D. José Vila Martínez y la Rda. Comunidad convinieron en excluir dicho monumento sin perjuicio de la Comunidad a fin de poder ser visitado por el público".

<sup>121</sup> ACGir, *Copia simple de la Escritura...* f. 3, núm. 7: "La Comunidad de Religiosas Capuchinas facilitará y cederá gratuitamente a la Diputación Provincial para la restauración del repetido monumento, todos los restos del mismo, capiteles, columnas, etc. que posea, a juicio de los directores técnicos, aunque en la actualidad figuren en otras dependencias de la casa".

<sup>122</sup> ACGir, *Libro-Crónica de la comunidad* f. 15: "En el año 1929 se restauró y pintó la Iglesia, repiñando las piedras del presbiterio, arreglando todo el pavimento, mudando también la verja que había de madera con la de hierro que hay actualmente".

construïren un nou rentador, la cuina<sup>123</sup> i la carbonera, car aquests espais es trobaven anteriorment dins dels "Banys Àrabs".<sup>124</sup>

Durant la guerra civil i la persecució religiosa suscitada durant els anys 1936-1939, les monges caputxines de Girona van sofrir una dolorosa exclaustació que comportà la pèrdua de bona part de l'arxiu del convent i de molta documentació, tal com s'explicita en la crònica conventual,<sup>125</sup> car les religioses estaven desprevingudes. Les setze religioses i la postulant que integren la comunitat pensaven que no els havia de passar res, imaginant que tot plegat seria un avalot revolucionari de poca intensitat i durada; àdhuc, la cuinera s'entestava en voler enllestir el dinar<sup>126</sup> el dia 20 de juliol de 1936!

Durant el règim republicà, les caputxines ja havien estat avisades diverses vegades que s'albiraven temps difícils i, tant els benefactors com els parents, havien procurat roba de seglar a la comunitat per si es feia necessària una exclaustació.<sup>127</sup> Les monges caputxines, tot i el perill que les ame-

<sup>123</sup> Els fogons de la cuina conventual de les clarisses-caputxines recolzaven damunt de capitells romànics procedents dels "Banys Àrabs"; vegeu PLA CARGOL, J.: *Gerona arqueològica y monumental*, Girona, 1945, pàg. 61: "Sirviendo de vasal para la batería de cocina, una sección de capiteles de carácter románico, aunque más toscos y primitivos que los del actual templete".

<sup>124</sup> ACGir, *Libro-Crónica de la comunidad* f. 25: "Dependencias que se edificaron en sustitución de las existentes en los *Baños Árabes*. Las dependencias que se edificaron en sustitución de las existentes en los *Baños Árabes* son: la escalerita roja que baja hasta el refetonet, las ocho celdas de arriba edificadas en el terrado llamado de los Hermanos por llevarse inmediatamente en esta terraza cuantas legumbres, otros alimentos y objetos que los Hermanos recogían de limosna en sus correrías por los pueblos. La ropería contigua a dichas celdas, la cocina y rebost' para ello se emplearon unas habitaciones que antes eran de poco uso".

<sup>125</sup> ACGir, *Libro-Crónica de la Comunidad* f. 3: "Habiéndose perdido, a causa de la Revolución que acaba de azotar nuestra Patria, todos los Libros de nuestros Archivos, creemos ser un deber nuestro, el recopilar brevemente todos los hechos históricos"; SERRA DE MANRESA, V.: *Les clarisses-caputxines a Catalunya i Mallorca...* pàg. 291-292.

<sup>126</sup> ACGir, *Ibíd.*, f. 30: "Las turbas habían invadido las calles (...) No se podía perder ni un minuto. Algunas Religiosas no podían reponerse a la emoción que les causaba el tener que salir. La cocinera no quería creer que tuviéramos que pasar por tan gran tribulación y seguía preparando la comida, y decía: no será nada, otras veces también nos han asustado, y el buen Jesús siempre nos guardó (...) A la mañana de este histórico día 20 de julio de 1936, a eso de las nueve, salimos de la clausura con el corazón lleno de amargura y destrozado por el dolor".

<sup>127</sup> ACGir, *Ibíd.*, f. 29: "Desde la promulgación de la República, en los años 1931, empezamos a ser avisadas por personas afectas de que los tiempos eran malos y decantaban contra la Religión (...) Muchas familias y parientes de Religiosas nos trajeron vestidos para vestirnos de seglar en caso de necesidad". Sobre l'impacte d'aquest període històric en la vida conventual dels caputxins, vegeu SERRA DE MANRESA, V.: *Els frares caputxins de Catalunya: de la Segona República a la postguerra (1931-1942)*, Barcelona 2014, pàg. 53-80.

naçava, no volgueren sortir de l'àmbit de la clausura papal sense el permís del bisbe.<sup>128</sup> Finalment, amb l'autorització oral del bisbe, i amb molta precipitació, sortiren vers les cases on havien de ser acollides, dispersant-se la comunitat,<sup>129</sup> que llavors presidia Sor Marianna Funosas (abadessa) i Sor Montserrat Alonso (vicària).<sup>130</sup>

Com que l'edifici conventual era annex als famosos "Banys Àrabs", no fou incendiat ni excessivament malmès. Les monges el van poder recuperar l'any 1939 i reprendre llur vida caputxina<sup>131</sup> el dia de Santa Verònica Giuliani: "Hoy día 9 de julio de 1939 (fiesta de Santa Verónica), fué el primero después de la exclaustación (1936-1939), que la Comunidad ha vuelto a establecerse en este monasterio".<sup>132</sup> En aquesta difícil circumstància de la represa, foren ajudades espiritualment i materialment pel bisbe Josep Cartaña i, també, pel primer ajuntament franquista, que els regalà llits dels refugiats, car les caputxines hagueren de recuperar un edifici totalment despullat, molt brut,

<sup>128</sup> ACGir, *Ibíd.*, f. 30: "Llegó el memorable día 19 de julio de 1936, que por la tarde se apersonó nuestro Padre Confesor el Ilmo. Sr. Canónigo Dr. Francisco Franch al locutorio, advirtiéndonos del peligro que nos amenazaba (...) Por la mañana del día 20, en la Comunidad todo seguía normalmente, la oración, el rezo de las Horas, la Misa, la comunión y desayuno, y ya nos íbamos a poner a la labor cuando vinieron las Srtas. Balari dándonos cuenta de la situación y que estaban prontas a acompañarnos al refugio de nuestras amistades. Les fué contestado que para salir de esta clausura era necesaria la autorización del Sr. Obispo, y ellas quisieron ir a pedirla pero ya no pudieron. Las turbas habían invadido las calles. Mientrastanto llegó el Sr. Josep Miralles, bienhechor de la Comunidad, quien nos trajo la licencia del Sr. Obispo para salir de la clausura y salvar el Santísimo Sacramento"

<sup>129</sup> ACGir, *Ibíd.*, f. 33: "Desde el 25 de julio al 10 de agosto de 1936, se dispersaron todas las Monjas que componían esta Comunidad en número 17, refugiándose entre las casas y familiares (...) para poder seguir en todo lo posible, y de la mejor manera, la vida de piedad y devoción, que es el único ideal de las almas consagradas".

<sup>130</sup> Entre les tres religioses de vots temporals que hagueren d'exclaustrar-se, hi havia Sor Roser Mas, de gran espiritualitat i lucidesa, traspasada el dia 6 de gener del 2009.

<sup>131</sup> AGRoma, G. 40 (Catalonia). Moniales, Sectio XII. Carta de Sor Clara Masllorens, abadessa, al P. Donat de Welle, ministre General (Girona, 29 gener 1946): "Dadas las circunstancias dolorosas de nuestra exclaustación por los años de 1936 a 1939 (...) En el año 1939 reanudamos la tan deseada vida claustral en nuestro santo Monasterio que la Divina Providencia nos conservó".

<sup>132</sup> ACGir, *Libro-Crónica de la comunidad* f. 3.

i amb alguns desperfectes.<sup>133</sup> La primera postulant que ingressà al monestir fou Antònia Miravent i Llorach,<sup>134</sup> el dia 21 de maig de 1940, que prengué el nom de Sor Maria Nativitat i rebé la formació espiritual de Sor Maria-Antònia Navarra, mestra de novícies. Sor Nativitat ha estat molts triennis abadesa de la comunitat i president de la federació de monestirs, estructurada l'any 1955. Amb aquestes referències a la molt recordada i molt estimada Sor Maria-Nativitat, traspasada l'any 2005, dono per finalitzada aquesta meva aportació al V Congrés d'Història de Girona.

<sup>133</sup> ACGir, *Ibíd.*, f. 34: "El sábado de la Indulgencia de la Porciúncula, 2 de Agosto de 1939, el Sr. Obispo Dr. D. José Cartañá Inglés, en ferviente plática, reunida la comunidad vestidas ya con el Santo Hábito, exhortó a todas las Religiosas a reanudar de nuevo la vida de observancia regular, observando estrictamente el voto de clausura (...) El Convento lo encontramos vacío, sólo con las paredes. El Municipio nos hizo limosna de 30 camas de los refugiados. El primero que nos favoreció fué nuestro Sr. Obispo, Dr. D. José Cartañá Inglés, que nos regaló el copón plateado y la Custodia, junto con la limosna de más de 2000 pesetas".

<sup>134</sup> ACGir, *Libro de Actas de Ingreso al Postulantado, Noviciado, Profesión simple y Profesión solemne*, (Girona, 21 maig 1940) f. 2.